

KURTUBA ULU CÂMİİ'NİN PORTAL TEZYİNÂTI¹

Feyza YILDIRIM²

orcid.org/0000-0001-5498-7013 Geliş Tarihi: 10.01.2022 Kabul Tarihi: 25.01.2022

ÖZ

Kurtuba Ulu Câmii (785-987), erken Batı İslam mimarisinin bir başyapıtı olduğu gibi kendinden sonra gelen pek çok camiyle beraber, Hristiyan egemenliğinden sonra da Müdeccen (Mudejar) sanat olarak sarayları ve kiliseleri hem mimari hem de tezyini açıdan etkilemiştir. Kurtuba Ulu Câmii'nin harim kısmı mozaiklerle bezenirken dış kısmı ise stuko tekniği ile süslenmiştir. Bunun dışında taş-tuğlanın dönüşümlü kullanılması ile geometrik tezyinatı oluşturulmuştur. Yazı da bitkisel motifler gibi süsleme unsuruna dâhil edilmiştir. Günümüzde caminin sekiz adet batıda, dokuz adet doğuda ve ikisi de kuzeyde olmak üzere toplam on dokuz kapısı vardır. Bu kapılardan başka kuzey tarafından doğrudan harime giren Palmiye Kapısı (Puerta De Las Palmas), bir de Vezir Mansur'un camiye ekleme yapmadan önceki, artık harim alanında kalan, II. Hakem'in doğu kapılarının kalıntıları mevcuttur. Makaleye konu olan portal, avluya açılan kapılar özgün formunu tamamen kaybettiğinden, harime giriş yapan portallerden desen ve kompozisyon özellikleri dikkate alınarak seçilmiştir. Bu makalede, erken devir İslam mimarisinin ilk anıtsal eserlerinden olan Endülüs Emevîleri döneminde yaptırılan Kurtuba Ulu Câmii'nin günümüzde Puerta de San Ildefonso adıyla bilinen kapısı, süsleme açısından detaylı olarak incelenmiştir. Makaleye konu olan portal, fotoğraf, görünüş planları* ve çizimlerle desteklenerek literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurtuba Ulu Câmii, Kapı, Portal, Süsleme, Tezyinat, Atnalı kemer, Mimari

ABSTRACT

PORTAL DECORATION OF THE GREAT MOSQUE OF CORDOBA

The Great Mosque of Córdoba (785-987) is a masterpiece of early western Islamic architecture and, together with many mosques that came after it, influenced palaces and churches both architecturally and ornamentally, as a Mudejar (Mudejar) art after the Christian domination. While the harim part of the Cordoba Great Mosque is decorated with mosaics, the outer part is decorated with the stucco technique. Apart from this, geometric decoration was created with the alternate use of stone-brick. The calligraphy is also included in the ornament element, like the floral motifs. Today, the mosque has a total of nineteen gates, eight in the west, nine in the east and two in the north. Apart from these gates, there are the remains of the Palm Portal (Puerta De Las Palmas), which opens directly in from the north, and Hakem II's eastern portals, which are now inside before Vizier Mansur added to the mosque. The portal, which is the subject of the article, has been chosen considering the pattern and composition features of the portals entering the harim, since the doors opening to the courtyard have completely lost their original form. In this article, the door known as Puerta de San Ildefonso of the Great Mosque of Cordoba, which was built during the Andalusian Umayyads, one of the first monumental works of early Islamic architecture, was examined in detail in terms of decoration. The portal, which is the subject of the article, is supported by photographs, view plans and drawings, and it is aimed to contribute to the literature.

Keywords: Great Mosque of Córdoba, Gate, Portal, Ornament, Decoration, Horseshoe arch, Architecture.

¹Bu makale, 2019 tarihli "Kurtuba Ulu Câmii'nin Tezyinâtına Genel Bakış" başlıklı tezin "Kurtuba Ulu Câmii'nin Dış Tezyinâtı" başlıklı bölümüne dayanılarak hazırlanmıştır.

²Müzehibe, fyzsryyldrm@gmail.com

*Bu portallerin tezyinatı tüm yüzeye yayıldığından, karışıklığa mahal vermemek için, ana giriş, sıralı kemerli ve pencere şebekeli bölümler olarak, birden üçe kadar numaralandırılmış ve bunlar görünüş çizimlerinde belirtilerek, ilgili alan farklı renklerle gösterilmiştir.

Kurtuba Ulu Câmii'nin ilk kısmı, Endülüs Emevî Devleti'nin kurucusu I. Abdurrahman tarafından 785'te yaptırılmıştır. 15. yy'da kilise olana kadar çeşitli eklemeler yapılmış, buna rağmen İslam mimarisinin ayakta kalan en iyi eserlerinden biri olmuştur. Cami, yaşadığı iki asırdan fazla süren dört genişleme boyunca, olağanüstü bir stil birliği sağlamıştır (Hoag, 1963, s. 21).

I. Abdurrahman tarafından temeli atıldıktan sonra sırasıyla II. Abdurrahman, II. Hakem ve Vezir El- Mansur tarafından genişletilen Kurtuba Ulu Câmii, Hristiyan egemenliğinden sonra, caminin orta kısmındaki kemerler sökülerek katedral kısma yer açılmış (Watt ve Cachia, 2009, s. 80) ve orijinal yükseltisini çokça aşan bir mimari anlayışla inşa edilmiştir.

St. Vincent Kilisesi'nin yerinde bir Roma tapınağı olduğu ve VI. yüzyılda buranın kiliseye çevrildiği ile ilgili rivayetler mevcuttur (Rivoira, 1918, s. 356).

Kurtuba Ulu Câmii, Vâdi-i Kebîr (Guadalquivir) nehrinin hemen yanında, kibleye dik uzanan 11 nefli olup derinliği 36 metredir. Ortadaki nef, Suriye camilerinde olduğu gibi diğerlerinden biraz daha geniştir. Her bir nef, on bir sütun üzerine çift katlı olarak on ikişer kemer gözünden müteşekkildir. Bu çift katlı kemerlerin alt sırası at nalı şeklinde, üst sırası ise yuvarlak kemerlidir. Sütunlar, daha önce mevcut bulunan St. Vincent Kilisesi'nden (Çam, 1999, s. 208) ve Roma kalıntılarından temin edilmiş olup Roma ve Vizigot sütunlara sahiptir (Jairazbhoy, 1972, s. 76).

Endülüs Emevîleri tarafından yaptırılan Kurtuba Ulu Câmii, "Endülüs'teki İslam sanatının bir laboratuvarı" (Çam, 1999, s. 217) hâline gelmiştir.

Görsel 1
Kurtuba Ulu Câmii genel görünümü.

Erişim: 10.12.2021

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Mezquita_de_C%C3%B3rdoba_desde_el_aire_%28C%C3%B3rdoba%2C_Espa%C3%B1a%29.jpg

Kurtuba Ulu Câmii, yüksek duvarları ve mazgallarıyla dörtgen bir kale görünümündedir (Görsel 1). Camide payandaların arasında bulunan portaller, Emirlik dönemi ve halifelik döneminde yapılanlar olmak üzere iki şekilde tarihlendirilir.

Caminin doğu ve batı cephelerindeki kapıları, görkemli bir şekilde süslenmiştir. Süslemelerin çoğunluğu stuko süslemelerdir. Pencere parmaklıkları, sütunçelerin başlık, gövde ve tabanı mermerden yapılmış olup at nalı kemeri, pencere üstü kemeri, at nalı kemerin üzerindeki sıralı kemerler ve bunların kemer aynaları, taş ve tuğlanın dönüşümlü olarak kullanılmasıyla meydana gelmiştir. Dış tezyinatı taş, tuğla, mermer, alçı sıva gibi malzemeler kullanılmış olup bu kısımda kapılar ve pencere şebekeleri ön plana çıkmaktadır.

Etrafı kapalı bir mekân veya alana geçişi sağlayan ve bir açıklığı ifade eden kapıya Arapçada bâb (Çoruhlu, 1995), bu kapıların daha büyük, gösterişli ve anıtsal olanlarına taç kapı ya da portal denir.

Kurtuba Ulu Câmii'nin batısında, toplam sekiz kapı vardır. Bunlardan Leche Kapısı, Rönesans ve Gotik arasında bir kapıdır. Deanes Kapısı ise içten orijinal olup dış kısımdan değiştirilmiştir. Bu iki kapı avluya açılır. II. Hakem'in kullandığı Sabat Kapısı, harime açılır ve herhangi bir süsleme ögesi yoktur. Diğer beş kapı ise orijinal düzendedir.

Kurtuba Ulu Câmii'nin doğusunda, toplam dokuz kapı vardır. Bunlardan Catalina Kapısı 16. yy'da Rönesans, Redonda Kapısı 18. yy'da İspanyol barok üslubunda tamamen değiştirilmiş olup, diğer yedi kapı ise orijinal düzende bırakılmıştır.

Caminin kuzeyinde de iki kapı bulunur ve toplam kapı sayısı on dokuz adettir (Çizim 1).

Kurtuba Ulu Câmii'nin portalleri, klasik taç kapı bölümlerinden biraz daha farklıdır. Şöyle ki portali üç bölüme ayırabiliriz³ (Çizim 2).

3 Portalin tezyinatı tüm yüzeye yayıldığından, karışıklığa mahal vermemek için, ana giriş, sıralı kemerli ve pencere şebekeli bölümler olarak, birden üçe kadar numaralandırıldı ve bunlar görünüş çizimlerinde belirtilerek ilgili alan farklı renklerle gösterildi. Kapıların tezyinatının her bir parçası anlatılırken, kapının hangi kısmındaki parçasının çizildiği, görünüş çizimlerinde kırmızı ile çerçevelenen alandan takip edilebilir.

At Nalı Kemerli Ana Giriş Kısım: Bu bölüm, ana girişin esas bölümünü oluşturan at nalı kemerden müteşekkil olan bölümdür. Burada ana giriş kemeri, kûfi hatlı kitabe, kemer alını, kemer köşelikleri, kemer aynası, ve bunları çevreleyen silmelerden oluşur.

Sıralı Sağır Kemerli Kısım: At nalı kemeri çevreleyen bordürün silmesinin hemen üstünden başlayarak portalin en üst sınırına ulaşır. Burada birbirini takip eden veya iç içe geçmiş kemer sıraları ve sütunçeleri, bu sıralı kemerlerin birbirini takip etmesi veya kesmesiyle oluşan nişler, kemer köşelikleri, kûfi hatlı kitabe ve yine bunları çevreleyen silmeler bulunmaktadır.

Pencere Şebekeli Kısım: Bu bölüm ise ana girişin sağ ve solunda olmak üzere iki adettir. Bu kısımların ana merkezinde beyaz mermerden yapılmış aydınlatma pencereleri ve bunları örten dekoratif şebekeler vardır. Bu şebekelerin üst kısmını teşkil eden beş dilimli kemer, kemer aynası, kemer köşelikleri, pencerenin her iki kenarında bulunan sütunçeler, pencerenin hemen altında sağır niş bulunur. Ayrıca doğu kapılarında, pencere şebekesinin altında konumlanmış, ikiz (çift sıra) kemerlerin bulunduğu kısım vardır.

San Ildefonso Kapısı

II. Hakem dönemine ait olan bu kapı, 1741-1900 yılları arasında yarı müstakil bir yapı tarafından gizlendiğinden, özellikle alt ve orta kısımları özgünlüğünü korumuştur. Sadece kapının üst kısmındaki sıralı iç içe geçmiş sağır kemerlerde restoratörün katkısı vardır. Daha önceki San Espiritu Kapısı'nın kompozisyon şemasıyla aynı olmakla beraber, kullanılan motifler farklılık gösterir. Batı cephesinde bulunan bu kapı Velázquez Bosco tarafından restore edildi. Batı cephesindeki kapılardan tezyinat bakımından gösterişli olan iki kapıdan biridir.

San Idefonso Kapısı çizimlerde üç bölüm hâlinde incelenmiştir (Görsel 2, Çizim 2). Bunlar;

- At nalı kemerin bulunduğu ana giriş bölümü
- Sıralı kemerli bölüm
- Pencere şebekelerinin bulunduğu bölümler

Görsel 2
San Ildefonso Kapısı.

Erişim: 14.12.2021

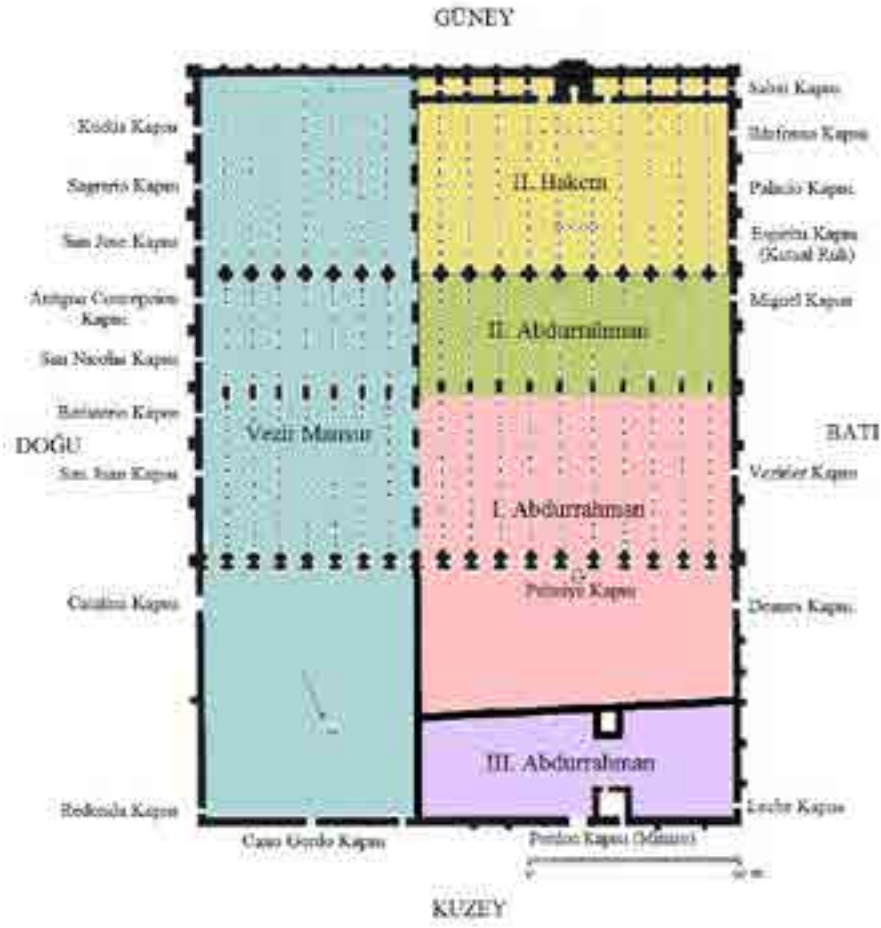
Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Puerta_en_la_mezquita_de_C%C3%B3rdoba_%2838973661624%29.jpg

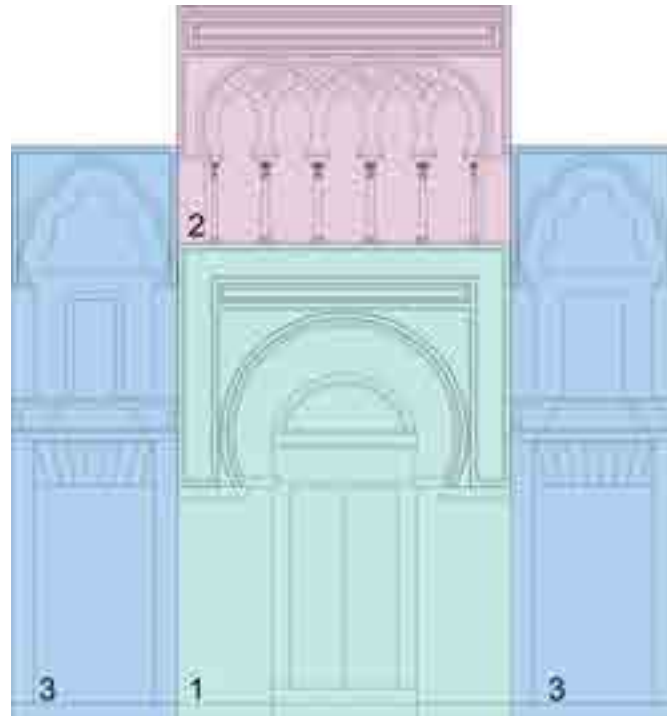
1. San Ildefonso Kapısı'nın Ana Giriş Bölümü

At nalı kemerin bulunduğu ana giriş kısmı, harime girişi sağlayan kapıyı da içinde barındıran asıl bölümdür (Görsel 2). At nalı kemer iki silme ile çerçeve içine alınarak, arada kalan bordür kısmı ise tuğla ve taşın münavebeli olarak kullanılması sonucu dekoratif bir geometrik desen oluşturulmuştur.

Her kapıda farklı olmakla beraber, San Ildefonso Kapısı'nın bordür kısmının geometrik yapısı; tuğla ve taşın dönüşümlü kullanılmasıyla oluşturulan baklava dilimi şeklinde, düzenli aralıklarla sıralanmasıyla tasarlanmıştır. Ayrıca bu şekilde taş ve tuğla kombinasyonu ile oluşan diğer yüzeyler ise sıralı kemerler ve bunların iç kısımları ile pencere şebekeli kısmın kemeri ve kemer aynasıdır.

Çizim 1
Kurtuba Câmii Planı
ve Kapı Adları.

Çizim 2
San Ildefonso Kapısı
görünüşü (Yıldırım,
2019, s. 96).

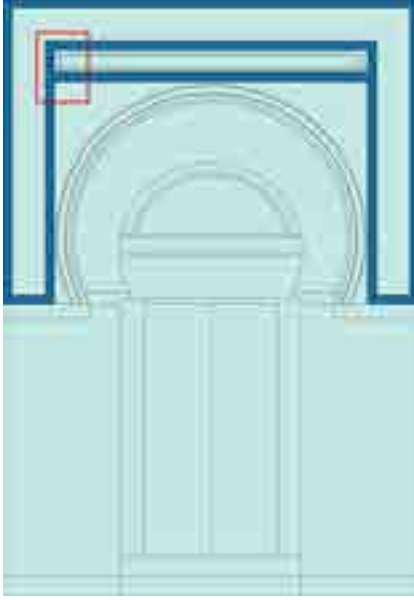
Görsel 3
San Ildefonso Kapısı
ana giriş bölümü.

Erişim: 10.12.2021

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Çizim 3

San İldefonso Kapısı'nın at nalı kemerinin çevresindeki silmelerin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 98).

Çizim 5

Geometrik tezyinatlı bordürün görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 100).

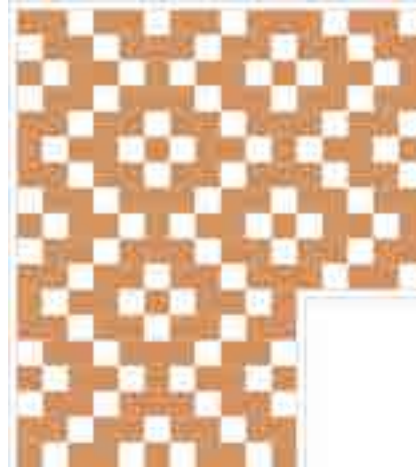
Çizim 7

At nalı kemerin alın kısmının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 101).

Çizim 4

Geometrik bordürün ve kitabenin silmelerindeki tek iplik şeklindeki tezyinatı (Yıldırım, 2019, s. 99).

Çizim 6

Taş-tuğla dekorasyonunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 100).

Görsel 5

San İldefonso Kapısı'nın at nalı kemerini üç taraftan çevreleyen ve kitabesini kuşatan silmeler.

Erişim: 14.12.2021

Kaynak: https://manuel-cohen.photoshelter.com/image?&_bqG=135&_bqH=eJxzzzEp8_GLT-C8qMU5zMbMorvQp-8HeOSM83MHS0M-rQ0sjI0MABhIOkZ7xLs-bOubWIVYmlmSqJ2Squ-2cX5SSn5SoBpaJd_Rz-s0BskODXYPiPV-1sQ0G60r3NXdJM7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkj-MAZVAKXA--&GI_ID=

Görsel 4

Silmelerdeki desenin başlama noktası.

Erişim: 10.12.2021

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%-C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Görsel 6

Taş-tuğla dekorasyonunun detayı.

Erişim: 13.12.2021

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%-C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Görsel 7

San İldefonso Kapısı'nın ana girişteki at nalı kemerini.

Erişim: 12.12.2021

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/Categor%C3%BAa:Puerta_de_San_Ildefonso,_Mosque-Catedral_of_C%C3%B3rdoba#/media/File:Puerta_de_San_Ildefonso,_Mosque-Catedral_of_C%C3%B3rdoba.jpg

Biri sıralı kemerlerin, diğeri kemer alınlığının üstünde olmak üzere, iki adet kitabe bulunur. Kitabeler, kûfi hatla yazılmış olup, sıralı kemerlerin üzerinde bulunan yazıt hasar görmüştür.

Dört tanesi pencere şebekeli kısmın kemerlerini, altısı ise sıralı kemerleri destekleyen toplam on adet sütunçe vardır. Bunların dışındaki tüm alanlar nebâti motiflerle tezyin edilmiştir.

At nalı kemerin çevresini üç taraftan kuşatan, taş-tuğla dekorasyonunun etrafı ve kitabesinin çevresi (Çizim 3), silmeyle çevrelenmiş ve tek iplik düzeni ile süslenmiştir. Tek iplik düzeni, antik Mısır ve Çin'den günümüze kadar uygulanmaktadır (Birol, 2008, s. 188).

Burada kullanılan motifler, rûmî motifine benzemektedir. Kemer alınlığının iç kısmında kûfi hattı kullanılmıştır (Görsel 3, 4).

Bu silmeler, taş ve tuğla kullanımıyla tezyin edilmiş bordürün alt kısmında (Görsel 3), bir simetri eksenine sağlı-sollu olarak yatay S dalının iki ucuna yerleştirilen motifin, içe bükülmü olarak çerçeveye teğet geçen nebâti motiflerin tek iplik üzerinde devam etmesiyle oluşmuştur. Dalların orta kısmı yivlidir ve motiflerin üzeri rölyefli yapılmıştır. Bu dal geometrik bordürün, üst tarafına doğru çıkarken, kûfi hatlı kitabeyi de çevreler (Görsel 4, 5, Çizim 4).

Bu silme deseninde kullanılan motif türlerini Shahid Suhrwerdi, kitabında akantus olarak (Suhrawardy, 2005, s. 78), Maldonado ise palmet⁴ olarak (Maldonado, 1990, s. 111, 112) tarif etmiştir.

At nalı kemeri üç taraftan kuşatan silmelerin arası, taş ve tuğla kombinasyonu ile tezyin olmuştur. Her bir tuğla, desene göre içe ve dışa doğru yerleştirilerek, aşağıdan yukarı doğru hareket eden, zik-zak bir yapı, baklava dilimi görüntüsü oluşturmuştur (Görsel 6, Çizim 5, 6).

At nalı kemerin alın kısmı, (Çizim 7) tuğla ve taşın alması kullanılmasıyla yapılmış olup, taşların yüzeyine sıva kullanılarak tezyin edilmiştir. On beş adet sıva tezyinatlı taş pano ve her biri dörder sıradan, on dört adet tuğla münavebeli olarak yerleştirilmiştir. Tezyin edilmiş panolar, bazı ufak-tefek ayrımları olsa da ana hatlarıyla üç farklı şekilde kompoze edilmiştir. Kemerin alt kısımlarındaki panoların

desen tasarımı (Görsel 8), birer sefer kullanılmış olmakla beraber, diğeri iki kompozisyon dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir (Görsel 7).

İldefenso Kapısı'nın ana giriş kemerinin üzerinde 15 parça tezyinâtlı pano bulunur. Kemer ½ simetrik çizilmiştir. Kemeri oluşturan panolarda toplam üç farklı tasarım görülür ve bunlardan kemerin üzengi kısmına oturan son parçaları birer eş olup diğeri iki tasarım, aralarına dörderli sıra hâlindeki tuğlaları alarak münavebeli olarak devam eder (Görsel 7).

Görsel 8⁵ At nalı kemerin alın kısmının ve kemer köşeliğinin detayı.

Erişim: 13.12.2021

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Mezquita_door_04_%284439916231%29.jpg

Çizim 8'de; dikine, ½ simetrik oluşturulan kompozisyonda, stilize bir çiçeğin altından çıkan dal ikiye ayrılıp kompozisyonun tabanından burğu oluşturularak yukarı doğru devam etmiş-

4 Gelenekli sanatlarımızda "tepelik" olarak bilinen ve kullanılan motif, sanat tarihi ve mimarlık terimi olarak bu şekilde isimlendirilmiştir.

5 Görsel 8 fotoğrafı, birçok görseli kapsamaktadır. Bu sebeple ilgili çizimin Görsel 8'deki konumunun, daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 8. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Çizim 8, Görsel 8'in içinde "a" harfi ile ifade edilmiştir. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 8-a, Çizim 8) olarak referans verilmiştir.

Çizim 8
At nalı kemerin aln kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 103).

Çizim 9
At nalı kemerin aln kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 103).

Görsel 9
At nalı kemer silmesinden detay.

Erişim: 09.12.2021

Kaynak: https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=4&_bqH=eJzzCzEtdwp-KjnQqiY8PCgxxNPVNzs8q8Mtk8jWxMrS-0MjQwAGEg6RnvEuXsG1CaWlSSqJ2Sqh2c-mKftmZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0BskO-DXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h-2dQ2yLUxOLkjMA6fslog--&GI_ID=

Çizim 12
At nalı kemerin üst silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 105).

Çizim 13
At nalı kemerin alt silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 105).

Görsel 10
Geometrik tezyinatlı bordürün silmesinin altındaki tezyinattan detay.

Erişim: 09.12.2021

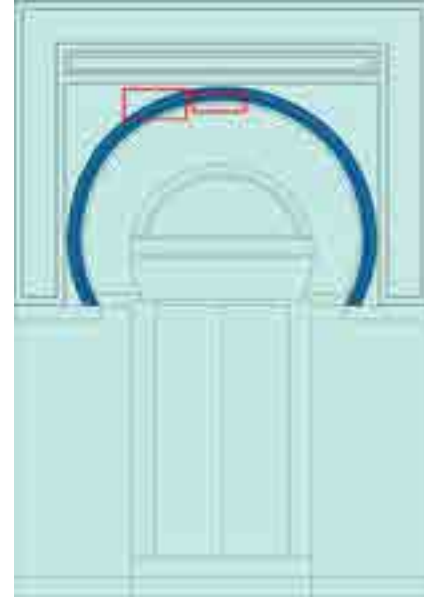
Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%-C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

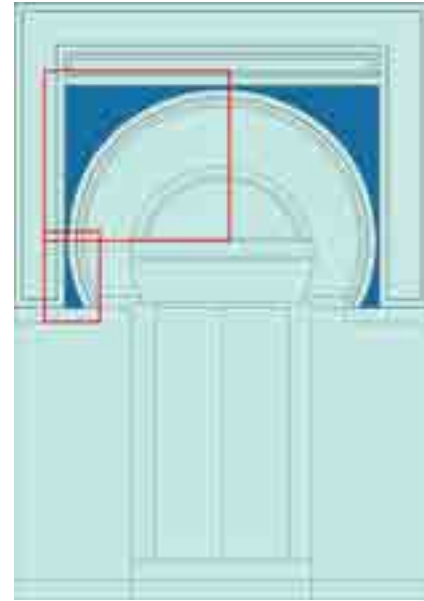
Çizim 18
Geometrik bezemeli bordürün silmesinin altındaki tezyinattan çizimi (Yıldırım, 2019, s. 108).

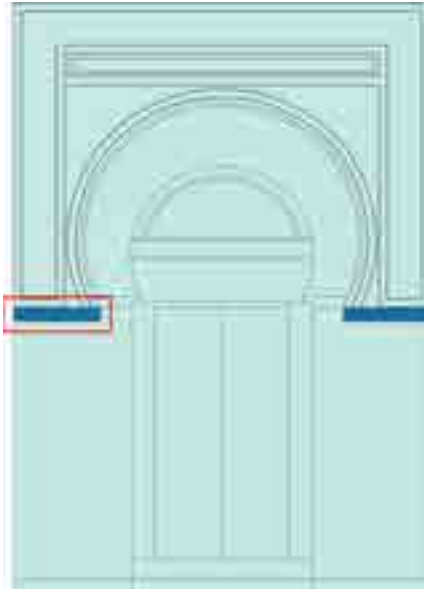
Çizim 10
At nalı kemerin aln kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 104).

Çizim 11
At nalı kemerin aln kısmının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 105).

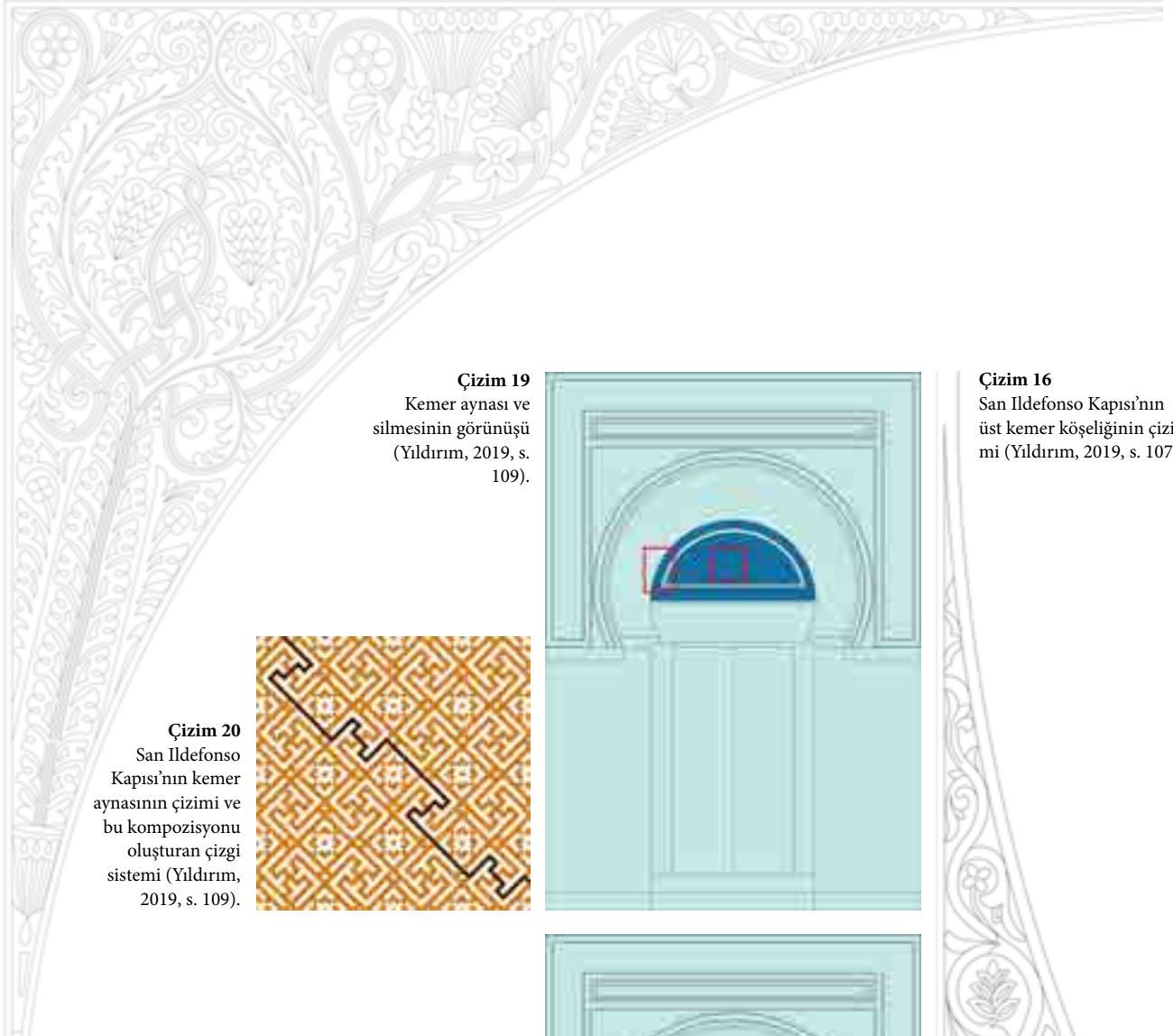

Çizim 14
San Ildefonso Kapısı'nın kemer köşeliğinin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 106).

Çizim 17
Geometrik tezyinatlı bordürün silmesinin altındaki bezemenin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 108).

Çizim 15
San Ildefonso Kapısı'nın üst kemer köşeliğinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 107).

Çizim 19
Kemer aynası ve silmesinin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 109).

Çizim 16
San Ildefonso Kapısı'nın üst kemer köşeliğinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 107).

Çizim 20
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının çizimi ve bu kompozisyonu oluşturan çizgi sistemi (Yıldırım, 2019, s. 109).

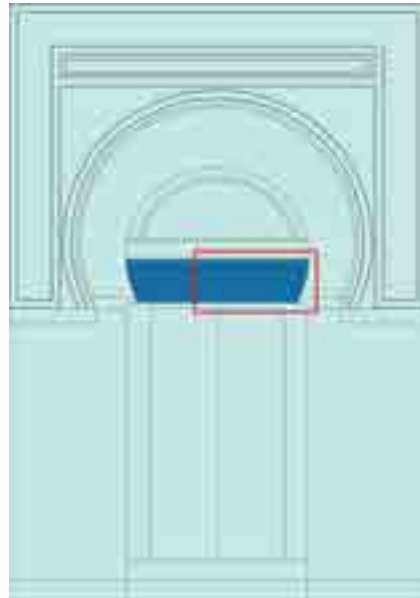
Çizim 21
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 110).

Görsel 11
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının silmesinin detayı (F. Yıldırım, 2016).

Görsel 12
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının alt kısmındaki panolar (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 22
Kemer aynasının alt kısmının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 110).

tir. Bu dallar, kompozisyonun devamında bitkisel motiflerin çevresini dolanarak merkezde tekrar burgu yapıp diğer motifin etrafını çevrelemiş ve en üstte kıvrımlı yaprakla sonlanmıştır. Dalların merkezde her kavuşumunda ayrıca birer dala ayrılarak yaprakla tamamlanmıştır (Görsel 8-a, Çizim 8).

Çizim 9'da; zeminden çıkan bir dal, helezon çizdikten sonra bir stilize bitkisel motifle sonlanmıştır. Bu dalın üst sırt kısmından başka bir helezon hayat bulur. Bu şekilde bir biri ardınca gelen toplamda dört helezondan müteşekkildir. Sapların üzerinde boşlukları dolduracak biçimde sap çıkmaları ve yaprak kullanılmıştır (Görsel 8-b, Çizim 9).

Çizim 10'un kompozisyon düzeni Çizim 9 ile aynıdır. Farkı ise Çizim 9'da dört olan helezon sayısı, Çizim 10'da üç adettir (Görsel 8-c, Çizim 9).

Kemer pervazını çevreleyen silmeye (Çizim 11), birbirinden farklı kalınlığa ve yüksekliğe sahip, iki ayrı tezyînat uygulananmıştır (Görsel 8).

Üst sırada bitkisel motifler pervazın alt kısmında başlamış, dikey ve düşey yönde yerleştirilerek alt kısımlarından S şeklindeki bir dalla bağlanmış ve ulama bir kompozisyon oluşturulmuştur (Görsel 9, Çizim 12).

Alt sıradaki motifler ise kemer pervazının alt kısmından başlamıştır. Bu motifler, kemerin simetri ekseninde karşılaştıkça tepelik benzeri bir motif kullanarak tamamlanmıştır (Görsel 9, Çizim 13).

San Ildefonso Kapısı'nın, kemer köşeliğinin (Çizim 14), hemen alt ucuna yerleştirilen kafes şeklinde yaprak bulunmaktadır. Bu yaprağın üzerinde bulunan, zemini ifade eden, düz bir çizgiden filizlenen, kenarlarından dilimli yapraklarla bezenmiş olan ana dal, kemer köşeliğinin üst kısmına doğru düz bir şekilde yönelerek köşeliğin orta kısımlarına kadar geldiğinde ikiye ayrılmıştır. Her ikisi de iç bükey şekilde kıvrılan iki büyük yaprağa dönüşmüştür. Bu yaprakların ucu birleşerek iç kısımda bir daire vücuda getirmiş ve buradan tekrar dışa doğru helezonik olarak kıvrılmış ve ucunda düğüm oluşturmuştur. Böylelikle iki yaprak birbirinin ayna görüntüsünü meydana getirmiştir. (Çizim 15).

Bu iki büyük yaprağın alt kısımlarından, yaprak şeklinde bir dal ayrılıp aşağı doğru bir kıvrım yaptıktan sonra ikiye ayrıl-

mıştır. Dalların biri, büyük yaprağın etrafını kuşatarak ikiye bölünmüş, bir ucu yaprakla biterken, diğer ucu kıvrılarak ikiye ayrılmış, bunun da bir ucu yaprakla bitmiş, öbürü ise uçları yuvarlak, altı yapraklı pençle sonlanmıştır. Büyük yapraktan çıkıp ikiye ayrılan dalların diğerleri ise iri yaprakların altından geçerek eksende bulunmuş ve bir agraf motifi ile birleşmiştir. Buradan tekrar ayrılan dallar biraz üst kısımda bir burgu yaprak ikiye ayrılmış, bir ucu yaprakla sonlanırken diğer ucu aşağı doğru zarıfçe kıvrılarak, kalp formunda, yaprakları içeri doğru dönmüş, son derece dekoratif bir yaprakla bitmiştir. Bu hâliyle kompozisyon, dalı olan bir hatayî motifini, meşimenin içindeki kalbe benzeyen yaprakları ise hurmaları andırır. Büyük yaprakların iç kısmından çıkan diğer bir dal ise eksende birleşen dalların altından ve üstünden geçerek eksende birleşmiş ve bir çam kozasına benzeyen motifle tamamlanmıştır (Çizim 15).

Büyük yaprakların etrafını kuşatan dal, daha alt kısımlarda tekrar ikiye ayrılarak köşeliğin yatay doğrultusundaki ucuna doğru S hareketi çizerek ilerlemiştir. Köşeliğin sonuna doğru tekrar ikiye ayrılan dalın bir ucu kafes şeklindeki yaprakla tam köşede sonlanmışken öbür dal, içe doğru bir kıvrım çizdikten sonra, bir ucu nebâti bir motifle diğeri ise kafes şeklindeki yaprakla bitmiştir. Büyük yaprağın ortasından çıkan bir dal, yanlardan uç vermiştir. Biri aşağı doğru eğilerek dekoratif bir yaprakla sonlanmış, öbürü ise yukarı doğru kıvrılmış ve kafesli yaprakla tamam olmuştur. Ana dal biraz ileride tekrar ayrılıp uçları sivri dört yapraklı bir penç motifi ile bitmişken devam eden dal, yukarı doğru kıvrılıp kafesli bir yaprak ile son bulmuştur. (Görsel 8, Çizim 15).

Kemer köşeliğinin alt karşıt kısmında kalan, dar üçgen parçada, zeminden başlayan helezonlar, yukarı ilerleyerek küçülmüştür. İlk iki büyük helezon stilize bitkisel motiflerle sonlanırken, diğerleri yaprakla bitmiş, kalan boşluklar; sap çıkmaları, yapraklar ve beş yapraklı penç ile tezyîn edilmiştir (Görsel 8, Çizim 16).

Kemer silmesinin ve geometrik tezyînâtlı bordürün silmesinin altında kalan, dar uzun panoda (Çizim 17) iki ayrı tasarım vardır. Biri yatay çizgi üzerinde, dikey simetri eksenine yerleştirilmiş ve iki yana doğru yürüyen bir kompozisyon olup, eksene dik oturtulan nebati bir motifin alt kısmından çıkan dal; diğer simetri ekseninde komşu eksenenden gelen dal ile burgu yapıp, yaprakla son bulmasıyla oluşmuştur. Nebâti motifin alt kısmında kalan boşluklar, uçları sivri olan dört yapraklı penç motifi ile doldurulmuş,

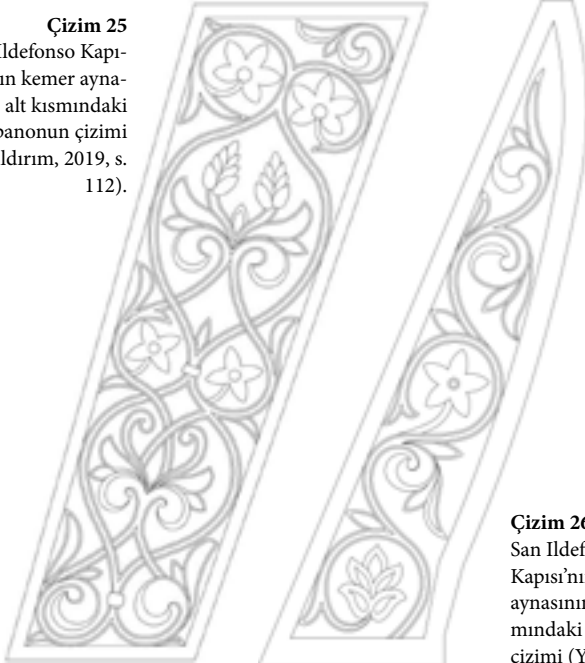
Çizim 23
Kemer aynasının alt kısmındaki merkezî panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 111).

Çizim 24
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının alt kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 112).

Çizim 25
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının alt kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 112).

Çizim 26
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının alt kısmındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 112).

Çizim 27
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının ara bordürünün çizimi (Yıldırım, 2019, s. 113).

kalan diğer boşluklar ise sap çıkmaları ile tamamlanmıştır (Görsel 10, Çizim 18).

Bu kompozisyon türü Antik Mısır, Sasani Akameniş sanatında, en uzak kökene sahiptir (Maldonado, 1990, s. 79).

Diğer kompozisyon ise yaklaşık bir kare formun içerisine tasarlanmıştır. Kenarları dişli, eğimli, yarım bir yaprak, diyagonal olarak kareyi ikiye bölmüştür. Üst kısım kıvrımlı yaprakların yerleştirilmesiyle oluşturulmuş, alt kısım ise zeminden başlayan bir dalın aşağı doğru kıvrılıp ucunun, zemine teğet olacak şekilde, yarım bitkisel motif ile sonlanmasıyla elde edilmiştir (Çizim 18).

Kemer aynası, taş ve tuğlanın geometrik kompozisyonundan müteşekkildir. Bu tasarımda svastika motifi kullanılmıştır.

Kollarının uçları bir birimde sağa, diğer birimde sola dönerek şekilde tasarlanan svastika, bir çarkı felek motifini andırır. Bu motifin kollarının devamı, iç içe geçmiş karelerden oluşan geometrik şeklin dış çevresini oluşturur. Bunun iç kısmının köşelerine, doksan derecelik kırık çizgiler eklenmiş ve dört tarafından dış kareye bağlanmıştır. Bu kırık çizgilerin de ortasına serbest bir birim kare çizilerek kompozisyon tamamlanmıştır (Görsel 7, Çizim 19, 20).

Kemer aynasının silmesi, tek iplik düzeninde, hazırlanmıştır. Kıvrım dallar birbirinden çift düğüm motifi ile ayrılarak diğer helezonu oluşturmuştur. Bu dalların ucu nebâti motiflerle bezenmiştir. Kompozisyondaki boşluklara sap çıkmaları uygulanarak desen tamamlanmıştır (Görsel 11, Çizim 19, 21).

Kemer aynasının alt kısmında (Çizim 22) oyma panoların arasında, taş ve tuğlanın almaşık olarak kullanıldığı, geometrik olarak tasarlanmış, üç farklı kompozisyonda, altı adet pano vardır. Bunlar oldukça hasarlı olduğundan çizimleri yapılamamıştır (Görsel 12⁶).

Çizim 23'teki pano ½ simetriktir, aşağıdan yukarı doğru ilerleyen, her bir sıra çift yaprak olmak üzere, sekiz sıradan müteşekkildir.

Üçlü yaprak grubu olarak tasarlanan, en alttaki çift sıralı yapraklar ile başlangıç yapan kompozisyonun, ikinci

6 Görsel 12 fotoğrafı, birçok görseli kapsamaktadır. Bu sebeple ilgili çizimin Görsel 12'deki konumunun, daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 12. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Çizim 23, Görsel 12'nin içinde "a" harfi ile ifade edilmiştir. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 12-a, Çizim 23) olarak referans verilmiştir.

kademesinde üçlü yaprak grubunun yaprak sayısı beşe çıkmış ve yedinci sıraya kadar her kademedede biraz daha büyüyerek kendini tekrar etmiştir. Sekizinci adımda ikiye ayrılan dalın biri ince, zarif ikili yapraklarla sonlanırken diğer dal, simetri ekseninde birleşerek kalp şeklindeki içe doğru kıvrılmış bir yaprakla tamamlanmıştır (Görsel 12).

Çizim 24'teki ana kompozisyon, aşağıdan yukarı doğru ilerleyen, üç sıra büyük dairesel hareketin iki küçük daire ile sonlanmasıyla oluşmuştur. Kompozisyon tam bir dairesel hareket ile başlamış ve helezonun içe doğru kıvrılıp, ucuna nebâti bir motif yerleştirilmesiyle son bulmuştur.

Bu ilk helezonun tepe noktasından ayrılmasıyla ikinci helezon oluşmuş ve içe dönerek ikiye ayrılmış, bir ucu yaprakla biterken, diğeri bitkisel bir motif ile sonlanmıştır. Üçüncü helezon da ikincinin tekrarıdır. Yalnız helezon çapı ve bitkisel motif büyümüştür. Bu helezonun tepe noktasından ayrılan küçük bir dairesel dal, bir helezon çizerek ucu nebâti motifle bitmiştir. Küçük helezon yan kısmından bölünerek daha küçük bir helezon oluşturmuş ve ucu yaprakla sonlanmıştır. Ortada kalan boşluk üçüncü helezondan çıkan küçük dilimli bir yaprak ile kapatılmıştır. Kompozisyonda kalan diğer boşluklar sap çıkmaları ve yapraklarla donatılmıştır (Görsel 12-a, Çizim 24).

Çizim 24 panosundaki desen tasarımı ½ simetrik çalışılmıştır. Ana dal, alt kısımda ters yönde kıvrım oluşturmuş ve bir yaprak grubuyla sonlandıktan sonra, diğer ucu yukarı ve yanlara doğru kavis yaparak eksende birleşmiş ve böylelikle eksende mekik formunda bir pafta meydana getirmiştir. Bu şekilde tekrar bir kavis yapıp eksende birleşerek yine eksende mekik formunda bir pafta oluşturmuştur. Daha sonra sağa ve sola ayrılan helezonların uçları, beş yapraklı penç motifleriyle bitmiştir. Köşede oluşan boşluk, sağdaki helezondan çıkan dal ve yaprak ile tezyin edilmiştir.

Çizim 25'te, dalların eksende birleşip ayrılmasıyla ortaya çıkan, mekik ve ters kalp şeklindeki paftalar için; en alttaki yaprakların arasından çıkan dallar, diğer dalları bir alttan bir üstten keserek, paftaların içlerine ulaşmış ve bu kısma bir nebâti motif yerleştirilmiştir. Bu motifin içinden çıkan dallar yanlara doğru kavis çizerek eksende birleşmiş ve yine bitkisel bir motif yerleştirilerek bitirilmiştir. Arada kalan

Görsel 13
San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının ara bordürü detayı.

Erişim: 10.12.2021

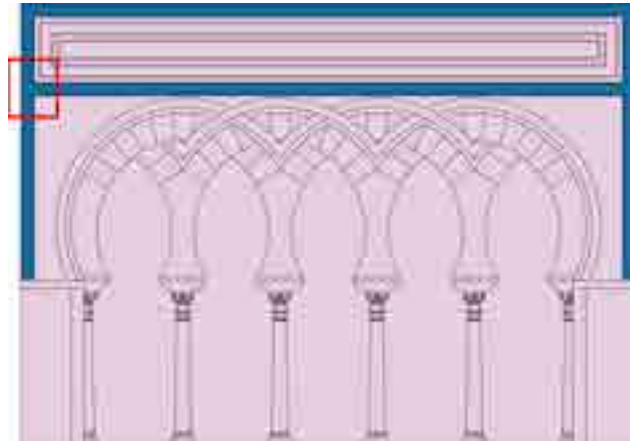
Kaynak: https://manuel-cohen.photoshelter.com/image?&_bqG=119&_bqH=eJxzzzEp8_GLT-C8qMU5zMbMorvQp-8HeOSM83MHS0M-rQ0sjI0MABhIOkZ7xLs-bOubWlVYmlmSqJ2Squ-2cX5SSn5SoBpaJd_Rz-sS0BskODXYPiPV-1sQ0G60r3NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLk-MAZVakXA--&GI_ID=

Görsel 14
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemerleri.

Erişim: 09.12.2021

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Mezquita_door_05_%28284440694164%29.jpg

Çizim 28
Sıralı sağır kemerlerini çevreleyen silmelerin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 115).

boşluklar ise dört yapraklı penç ve sap çıkmaları ile tezyin edilmiştir (Görsel 12-b, Çizim 25).

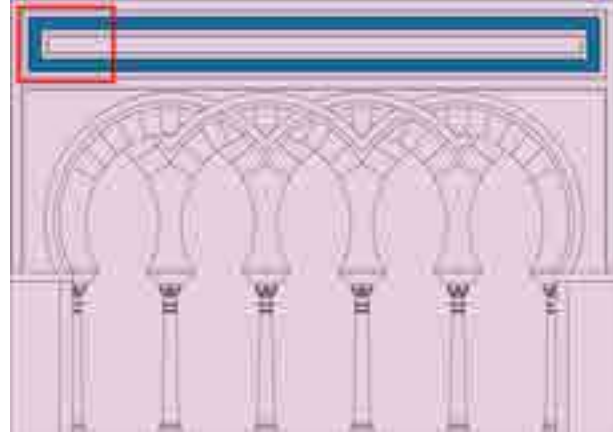
Çizim 26'teki pano, birbiri ardınca yukarı doğru devam eden helezonların sıralanmasıyla oluşmuştur. Helezon uçları, sırasıyla; nebâti bir motif, yaprak demeti, yaprak, yaprak demeti ve yine yaprakla sonlanmıştır. Kompozisyonun orta kısmında beş yapraklı bir penç motifini kullanılmıştır (Görsel 12-c, Çizim 26).

Kemer aynasının ara bordüründe çok fazla hasar vardır. Bu bordür, yatay çizgi üzerinde, dikey simetri eksenine yerleştirilmiş ve iki yana doğru yürüyen bir kompozisyon olup eksene dik oturtulan stilize edilmiş kenger yapraklarının (akantus), hem önden görünüşü hem de yandan görünüşünün sıralı olarak yerleştirilmesiyle oluşmuştur (Görsel 13, Çizim 27).

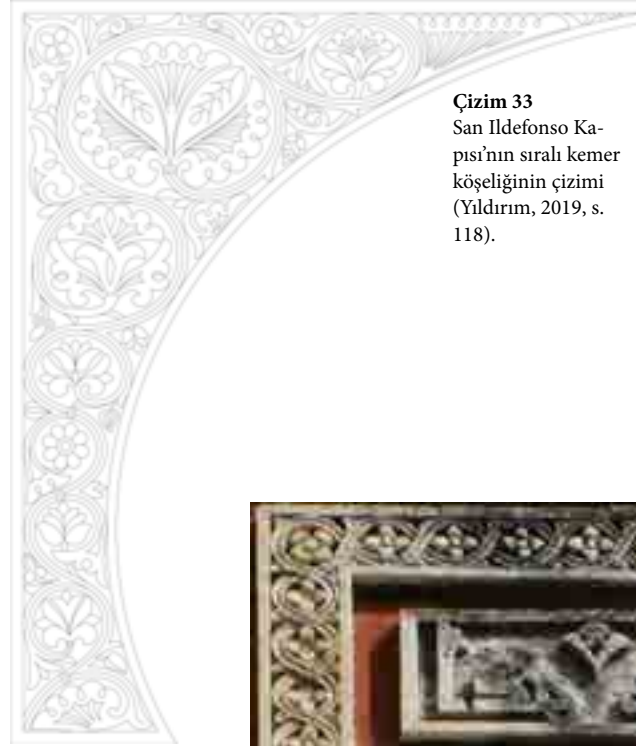
Görsel 15
Sıralı sağır kemerlerini
çevreleyen silmeden detay
(F. Yıldırım, 2016).

Çizim 30
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır
kemerlerin silmelerinin görünüşü
(Yıldırım, 2019, s. 116).

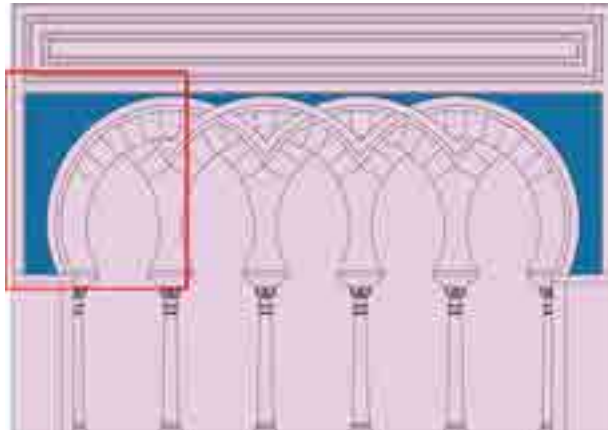

Çizim 29
Sıralı sağır kemerlerini
çevreleyen silmenin çizimi
(Yıldırım, 2019, s.
115).

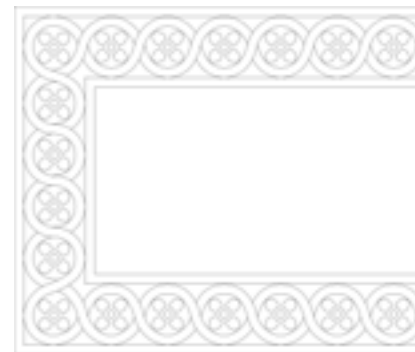

Çizim 33
San Ildefonso Ka-
pısı'nın sıralı kemer
köşeliğinin çizimi
(Yıldırım, 2019, s.
118).

Çizim 32
San Ildefonso Ka-
pısı'nın sıralı sağır
kemer köşeliklerinin
görünüşü (Yıldırım,
2019, s. 117).

Görsel 16
San Ildefonso Ka-
pısı'nın sıralı sağır
kemerlerin üzerinde
bulunan kitabenin
silmelerinden detay
(F. Yıldırım, 2016).

Çizim 31
San Ildefonso Ka-
pısı'nın sıralı sağır
kemerlerin üzerinde
bulunan kitabenin
silmelerinin çizimi
(Yıldırım, 2019, s.
116).

2. San Ildefonso Kapısı'nın Sıralı Sağır Kemerli Bölümü

Ana girişteki at nalı kemeri çevreleyen geometrik bezemeli silmedeki desen tasarımının aynısını, sıralı kemer dizisinin pervazında da görmekteyiz (Görsel 14, Çizim 29).

San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemerlerinin üst kısmında kitabe ve bunu çevreleyen silmeler bulunmaktadır. Kemer alını, köşelikleri, altındaki panolarla kemer aynalarının ikisi ve silmeler, oyma sıva tezyînatlı olup diğer yerler taş ve tuğlanın münavebeli kullanımı sonucu meydana gelmiştir (Görsel 14, Çizim 28).

San Ildefonso Kapısı'nın, sıralı sağır kemerli kısmının kûfi hatlı kitabesinin silmesindeki dallar, çift iplik düzeninde olup kitabeyi çepeçevre kuşatır. Eksende kalan boşluklar, dört yapraklı penç motifiyile doldurulmuştur. Sap çıkmaları ise kenarlardaki boşlukları kapatmıştır (Görsel 16, Çizim 30, 31).

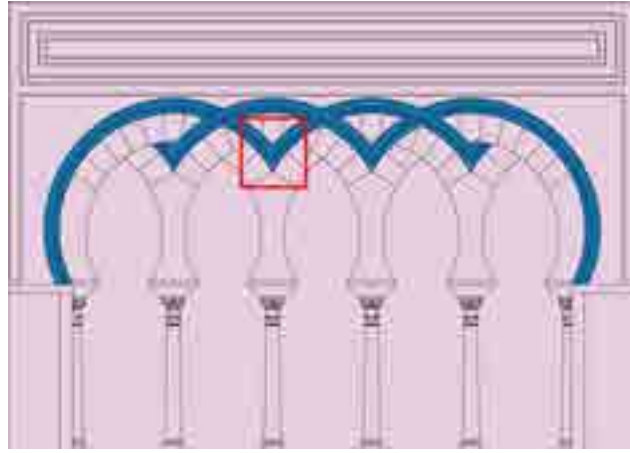
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemerlerinde iki köşelik bulunur ve bunlar kompozisyon ve motif kullanımı bakımından aynıdır (Çizim 32).

San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemer köşeliğinin alt köşe kısmından çıkan bir dal ikiye ayrılmıştır. Altaki dal yatay olarak yerleştirilmiş bitkisel bir motif ile sonlanmış, diğeri ise bir helezon çizerek ucu nebâti bir motifle bitmiştir. Bu helezon ve diğer dallar, tepe noktalarından ikiye ayrılarak diğer helezonları, her seferinde karşıt yöne olmak üzere taklit etmiştir. Yalnız her helezonun bitişi farklı bir bitkisel motifle olmuştur ve helezonların büyüklüğü, kemer eğrisine uygun olacak şekilde tek sıra hâlinde kullanılmıştır.

Aşağıdan yukarı doğru çıkan helezonlar, tam köşe kısmında, burayı dolduracak büyüklüğe ulaşmıştır. Bu dalın ucu da bitkisel bir motifle sonlanmıştır. Köşedeki büyük helezondan ayrılan başka bir dal, köşeliğin diğer ucuna doğru hareket etmiş, başka bir helezonu meydana getirmiştir. Bu helezon üçe ayrılmıştır. İki ucu yapraklarla, bir ucu sivri ve dört yapraklı pençe bitirilmiştir. Ancak bu helezonun ortası boş kalmıştır. Bu boşluk ise en büyük helezonun alt kısmından çıkan dal ve bitkisel motifle tezyîn edilmiştir. Kemerin ekseninde kalan köşeyi tam doldurmak için buraya uygun formda kafes şeklindeki yapraklar kullanılmış olup çok dar olan en uç noktalarına da pervaz çizgisine tam otu-

Görsel 17
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemer köşeliği (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 34
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemer silmelerinin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 119).

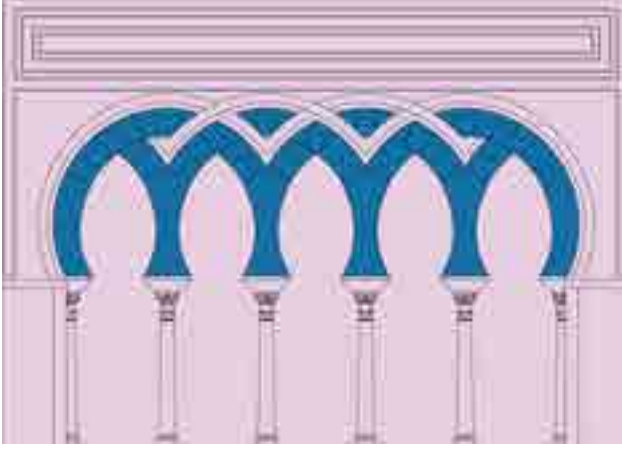

Çizim 35
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemer silmelerinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 119).

Görsel 18
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemer silmeleri detayı (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 36
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemerlerinin alın kısmının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 120).

ran sağlı sollu yapraklar yerleştirilmiştir (Görsel 17, Çizim 33). Kompozisyonun diğer boş kalan yerleri dallar, sade ve dilimli yapraklar, sap çıkmaları, küçük boyutlu penç ve diğer motiflerle tamamlanmıştır.

Sıralı kemer silmeleri, farklı kalınlığa ve yüksekliğe sahip iki silmeden oluşmuştur (Çizim 34).

Geniş olan silme, stilize edilmiş kenger yapraklarının art arda sıralanmasıyla oluşmuştur. Kemer birleşim noktasına yerleştirilmiş bir tepelik formundan çıkan yapraklar, kemerlerin düşey ekseninde birleşmiştir.

Dar olan silme ise köşelere yerleştirilen üçlü badem şeklindeki motiften başlamış ve her iki tarafa doğru, diyagonal yerleştirilmek suretiyle, tüm sıralı kemerlerin etrafını dökerek tamamlanmıştır (Görsel 18, Çizim 35).

Kemer alınlarında toplamı yirmi beş parça kompozisyon alanı vardır. Kemerin üst kısımlarında olan panolar daha küçük boyutlu olup toplamda on dokuz alandır. Bu kompozisyon alanları ise kendi içinde simetrik ve asimetric olarak hazırlanmış on iki panodur. Bunlar: Çizim 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48'dir.

Kemer alınlarının alt kısmındaki uzun ve dik olarak sıralanmış panolar mevcuttur. Dört tanesi (B, C, D, E panoları) üzengi taşı üzerinden, sıralı kemerlerin birbirinden ayrıldığı noktaya kadarki alanda bulunur. A panoları, her biri aksi istikamete doğru tek yöne kavilidir. Bunlardan A panoları hariç, diğerlerinin kompozisyonu müstakildir (Görsel 19⁷, Çizim 36).

Çizim 37'de köşeden başlayan dal, ikiye ayrılarak alt ucu dilimli bir yaprakla bitmiştir. Diğer ucu yukarı doğru bir kavis çizerek helezon tamamlanmış ve uç kısmı bitkisel bir motifle sonlanmıştır. Kompozisyondaki boşluklar, ana daldan çıkan sap çıkmaları ve yapraklarla tamamlanmıştır (Görsel 19-a, 20).

7 Görsel 19 fotoğrafı, pek çok görseli kapsamaktadır. Bu sebeple ilgili çizimin Görsel 19'daki konumunun daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 19. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Görsel 20, Görsel 19'un içinde "a" harfi ile ifade edilmiş. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 19-a, Görsel 20) olarak referans verilmiştir.

Görsel 19
Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemerlerinin alın kısmının detayı.

Erişim: 12.12.2021

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Mezquita_door_05_%284440694164%29.jpg

Görsel 20
Sıralı kemer alınındaki pano (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 37
Sıralı kemer alınındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 120).

Görsel 21
Sıralı kemer alınındaki pano.

Erişim: 13.12.2021

<https://www.artencordoba.com/mezquita-cordoba/puertas-al-hakam-ii/>

Çizim 38
Sıralı kemer alınındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 121).

Görsel 22
Sıralı kemer alınındaki pano.

Erişim: 11.12.2021

<https://www.artencordoba.com/mezquita-cordoba/puertas-al-hakam-ii/>

Çizim 39
Sıralı kemer alınındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 121).

Çizim 38'de zeminin köşesinden çıkan dal, kompozisyon alanını kavisli bir şekilde, diyagonal olarak iki kez bölerek üç adet üçgen pafta oluşturmuştur. Panonun üst köşesindeki pafta, bu daldan çıkan bir yaprakla bezenmiştir. Diğer paftalar, zeminden çıkan başka bir dalın, bu iki zeminin içine yayılması ve bu dalın uçlarına yerleştirilen nebâti motifler ve yapraklar ile tezyîn edilmiştir (Görsel 19-b, 21).

Çizim 39, kısmen simetrik. Nebâti bir motifin alt kısmından çıkan dallar eksende birleşerek tek burgu ile en üst sınıra varmıştır. Buradan aşağı doğru bir helezon çizerek sap çıkımlarından çıkan bir demet yaprakla tamamlanmıştır (Görsel 19-c, 22).

Çizim 40'ta tıpkı 19-b'de olduğu gibi zeminin köşesinden çıkan dal, kompozisyon alanını kavisli bir şekilde, diyagonal olarak iki kez bölerek üç adet üçgen pafta oluşturmuştur. Ancak devamında zeminden çıkan başka bir dal, S çizerek çeşitli yapraklarla önce alt paftayı, daha sonra kafes şeklindeki bir yaprakla sona ererek ortadaki paftayı tezyîn etmiştir. Diğer paftada oluşan boşluk ise küçük yapraklarla tamamlanmıştır (Görsel 19-d, 23).

Çizim 41'de, zeminden çıkan bir dal, zarif bir kavisle tepe noktasına vardıkdan sonra aşağı doğru kıvrılarak bir helezon oluşturmuş ve ucu nebâti bir motifle bitmiştir. Arada kalan boşluklar ise dal, sap çıkması ve yapraklar ile süslenmiştir (Görsel 19-e, 24).

Çizim 42'de zeminden çıkan dal, ikiye ayrılmıştır. Alt kısımdaki dal aşağı doğru eğilerek sap çıkması olan bir yaprak grubuyla bitmiştir. Diğeri yukarı doğru helezon çizerek dört yapraklı penç ve yaprakla sonlanmıştır. Bu helezonun tepe noktasından çıkan dal da yaprakla tamamlanmıştır (Görsel 19-f, 25).

Çizim 43'ün yan kısmından çıkan dal, yukarı doğru helezon çizerek bir agraf motifiyile ikiye ayrılmış; bir ucu aşağı doğru yaprakla bitmiş olup diğeri ise yukarı doğru helezon yapmış ve ucu yaprakla bitmiştir. Helezonların boş kalan orta kısımları nebâti bir motif ve dört yapraklı bir pençe sonlanmış, kalan boşluklar zarif yapraklarla süslenmiştir (Görsel 19-g, 26).

Çizim 44'teki pano, iki kemer ayırımına dik bir şekilde yerleştirilmiş ve ½ simetrik olarak tasarlanmıştır. Tasarımı

Görsel 23
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Görsel 24
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Görsel 25
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Görsel 26
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Çizim 40
Sıralı kemer alnındaki panonun çizimi
(Yıldırım, 2019, s. 122).

Çizim 41
Sıralı kemer alnındaki panonun çizimi
(Yıldırım, 2019, s. 122).

Çizim 42
Sıralı kemer alnındaki panonun çizimi
(Yıldırım, 2019, s. 122).

Çizim 43
Sıralı kemer alnındaki panonun çizimi
(Yıldırım, 2019, s. 123).

Çizim 44
Sıralı kemer alnındaki panonun çizimi
(Yıldırım, 2019, s. 123).

Görsel 27
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Görsel 28
Sıralı kemer alnındaki
pano.

Erişim: 12.12.2021

Kaynak: https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=13&_bqH=eJzzNogsi0r-2zXGLSPbKTDY0cfH-MyM1w8zQxCoI3MrS0MjQwAGEg6R-nvEuxsG1CaWIS-SqJ2Sqh2cmKftmZOSmpafV5yvBpaNd_Rz-s0BskODXYPiPV-1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkj-MAxiIIlRQ--&GI_ID=

Görsel 29
Sıralı kemer alnındaki pano.

Erişim: 14.12.2021

Kaynak: https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=13&_bqH=eJzzNogsi0r2zXGLSPbKTDY0cfHMyM1w8zQxCoI3MrS0MjQwAGEg6R-nvEuxsG1CaWIS-SqJ2Sqh2cmKftmZOSmpafV5yvBpaNd_Rz-s0BskODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkj-MAxiIIlRQ--&GI_ID=

Görsel 30
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Görsel 31
Sıralı kemer alnındaki pano
(F. Yıldırım, 2016).

Çizim 45
Sıralı kemer alnındaki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 124).

Çizim 46
Sıralı kemer alnındaki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 124).

Çizim 47
Sıralı kemer alnındaki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 122).

Çizim 48
Sıralı kemer alnındaki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 125).

Görsel 32
Sıralı kemer detayı (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 49
Sıralı kemerlerdeki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 126).

Görsel 33
Sıralı kemer panosundan detay
(F. Yıldırım, 2016).

Çizim 50
Sıralı kemerlerdeki panonun
çizimi (Yıldırım, 2019, s. 127).

belirleyen ana dallar, yapraklardan çıkarak eksen çizgisinde burğu yaparak, yukarı doğru hareket edip yaprakla sonlanmasıyla oluşmuştur. Ana dal her burğu yaptıkça yanlara doğru gelişen yapraklar, kompozisyona farklılık katmıştır (Görsel 19-h, 27).

Çizim 45'te zeminin yan tarafından başlayan, üzerinde pek çok sap çıkması bulunduran dal, kıvrılarak tepe noktasına ulaşmış ve buradan ters istikamette tekrar kıvrılarak aşağı

Görsel 34

Sıralı kemer aynasından detay.

Erişim: 10.12.2021

Kaynak: https://manuel-cohen.photoshelter.com/image?_bqG=15&_bqH=eJy-LzA6OynL1ssg1N64qDPOsKMhOCcsrLzbKNc62MrS0MjQwAGEg6R-nvEuxsG1CaWISSqJ2Sqh2cmKftm-ZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAJjQmNA--

Çizim 51

Sıralı kemerlerdeki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 128).

Çizim 52

Sıralı kemerlerdeki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 129).

Görsel 35

Sıralı kemer aynasından detay.

Erişim: 10.12.2021

Kaynak: https://manuel-cohen.photoshelter.com/image?_bqG=15&_bqH=eJy-LzA6OynL1ssg1N64qDPOsKMhOCcsrLzbKNc62MrS0MjQwAGEg6R-nvEuxsG1CaWISSqJ2Sqh2cmKftm-ZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAJjQmNA--

Görsel 36

Sıralı kemer panosundan detay (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 53

Sıralı kemerlerdeki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 127).

doğru inmiş ve ucu çatallı bir yaprakla tamamlanmıştır. Dalın ortası boş kaldığından, merkeze yakın bir noktadan tekrar bir dal ayrılmış ve zarif bir nebâti motifle son bulmuştur. Zemine yakın olan boşluk ise kalp şeklindeki bir yaprakla süslenmiştir (Görsel 19-i, 28).

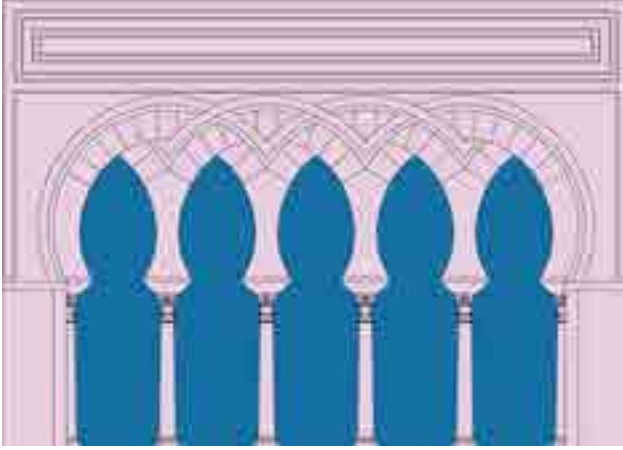
Çizim 46'da zemindeki ters U şeklindeki dalın tam ortasından çıkıp ikiye ayrılan dallar, kırılarak tepe noktasında birleşmiş ve pano böylelikle paftalanmıştır. Zeminden çıkan yaprağın dalı, ters U şeklindeki dalı keserek bir yaprak formu oluşturmuş ve bu yaprağın ortasından çıkan dal, eksene doğru yaklaşarak tepe noktasından aşağı doğru yaprakla sonlanmıştır. Üst köşelerde kalan boşluklar yapraklarla tezyin edilmiştir (Görsel 19-j, 29).

Çizim 47'de, doğrudan zeminden çıkan dal, bir helezon çizerek dört yapraklı bir penç ile bezenmiştir. Bu helezonun tepe noktasından ayrılan başka bir dal ise köşeye yakın bir yerden aşağı dönmüş, uç kısmı bir yaprakla ve kenar çizgisine birleşerek son bulmuştur. Boş kalan köşelere sap çıkması uygulanmıştır (Görsel 19-k, 30).

Çizim 48'de köşeden başlayan bir dal, diyagonal olarak panoyu iki kere bölmüş ve üç ayrı pafta oluşturmuştur. Bu dalın alt kısmından bir gonca hayat bulmuştur. Zeminin karşıt köşesinden çıkan diğer bir dal, başlangıçtan itibaren ikiye bölünerek bir filiz vermiş ve devam ederek tekrar ikiye bölünmüştür. Dalın biri, aşağı doğru kıvrılıp sap çıkması ve yaprakla biterken diğer ucu yukarı doğru neşet ederek ikinci paftayı bir yaprakla kaplamış, buradan diğer dalın al-

Çizim 54
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemer aynalarının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 131).

Görsel 37
San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemer aynaları. Erişim: 10.12.2021
Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Mezquita_door_05_%284440694164%29.jpg

tından geçerek kafes şeklindeki bir yaprakla sona ermiştir. Boşluklar sap çıkmaları ile örtülmüştür (Görsel 19-I, 31).

Görsel 19'daki A, B, C, D, E harfleri ile gösterilen beş pano, üzengi taşı üzerinden kemer kavisinin başladığı çizgiye kadarki alan olup A ile gösterilen panolar hariç, iki kemerin birleşmesiyle oluşmuş yüzeylerdir.

Çizim 49'da alt köşeden başlayan dal, ikiye ayrılmış ve alt ucu kıvrılarak uç kısmı yarım bir bitkisel motifle son bulmuştur. Diğer ucu ise bir helezon çizip yaprak motifile sonlanmıştır. Helezonun ortası ise herhangi bir yere bağlantısı görünmeyen sekiz yapraklı bir penç motifini tamamlanmıştır. Bu helezonun tepe kısmından bir agraf yardımıyla, tam aksi istikamette başka bir helezon çıkarak ucu bitkisel bir motifle sonlanmıştır. Bu şekilde beş adet helezon çizilerek desen tamamlanmıştır.

Helezonlar, kemer eğrisine uygun olacak büyüklükte sıralanmışlardır. Her dal, kendi içindeki motif çevrelemiştir ve her motif farklı kullanılmıştır. Kompozisyonda kalan boşluklar sap çıkmaları, kalp şekline ve sencide motifine benzeyen yapraklarla örtülmüştür (Görsel 19-A, 32).

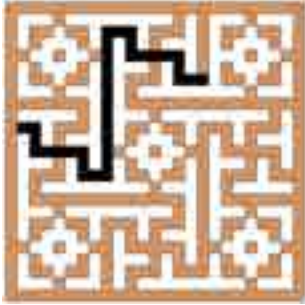
Çizim 49'dan sonra incelenecek olan beş pano, üzengi taşı üzerinden kemer kavisinin başladığı çizgiye kadarki alan olup, A levhaları (Görsel 32) hariç, iki kemerin birleşmesiyle oluşmuş yüzeylerdir (Görsel 19).

Çizim 50 simetriktir. Eksende bir düğümle başlayan ana dal, hem alttan hem de üstten devam etmiştir. Aşağı doğru devam eden kısmı, zemine doğru bir kavis çizerek yukarı yönelmiştir. Bu sırada köşeye doğru bu daldan çıkan bir yaprak uzanmıştır. Daha sonra yukarı doğru yönelen dal eksende birleşmiş ve burada bir nebâti motif doğmuştur. Ana dalın yukarı doğru devam eden kısmı, ana daldan yanlara doğru çıkma yaparak boşlukları dolduran yaprak motifini, sap çıkması ve sivri dört yapraklı zarif bir penç motifini tezyin etmiştir.

Ana dal, düşey eksenle tekrar buluşarak agraf motifini yanlara doğru bir kavis çizerek ayrılmıştır. Orta kısmındaki boşluk, ana dalın iç kısmından çıkan gonca ve içe dönük dilimli yapraklarla tezyin edilmiştir. Eksende son kez buluşan ana dal, düğüm motifini ayrılarak yana ve aşağı doğru bir helezon çizmiş, ucu aşağıya bakan kafes şeklindeki yaprakla bitirilmiştir. Helezonun orta boşluğu palmet benzeri bir motifle süslenmiştir. Levhanın tam tepe kısmına ise yerleştirilen kafes şeklindeki yapraklar, taç gibi görünmektedir (Görsel 19-B, 33).

Çizim 51'de, eksenin alt kısmındaki nebâti motiften çıkıp bu motif çevreleyen, âdeta bir ortabağ motifini andıran ana dallar, motifin hemen üstünde, eksende bir agraf motifini birleşip yanlara doğru kavis yapmış, tekrar eksende bir düğüm motifini birleşerek mekik şeklinde bir pafta oluşturmuştur. Bu panonun iç kısmı, yine alttaki nebâti motifin alt kısmından çıkan yardımcı dalların kavis çizerek bu paftaya ulaşması ve bir bitkisel motifle nihayete ermesiyle meydana gelmiştir.

Ana dal, daha sonra yanlara doğru kavis çizerek uçları yaprakla tamamlanırken, orta kısmında oluşan boşluk, ana dalın alt kısmından çıkan dalın, palmete benzeyen bir motifle tezyin edilmesiyle örtülmüştür. Ana dal, kavis yapan dalın tepe kısmından ayrılarak aşağı dönerken ucu kafes şeklindeki yaprakla bezenmiştir. Kavisin ortasında kalan boşluk, ana dalın iç kısmından çıkan, kenarları yuvarlak, altı yapraklı bir penç motifini süslenmiştir. Desenin tam köşesi, ana dallardan çıkan sap çıkmaları ile tamamlanmıştır.

Çizim 55
Sıralı sağır kemer aynasındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 132).

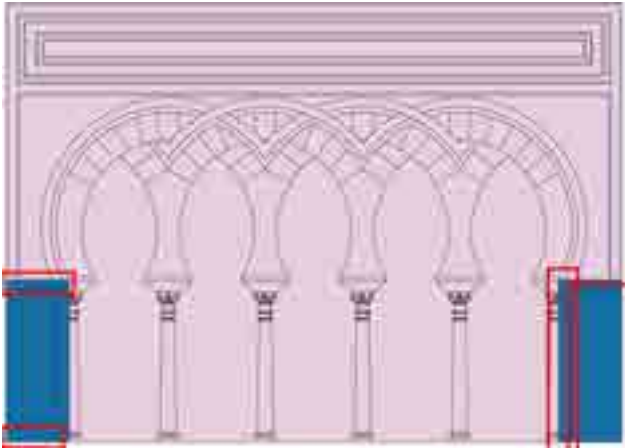
Görsel 38
Sıralı sağır kemer aynasındaki panonun detayı (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 56
Sıralı sağır kemer aynasındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 132).

Görsel 39
Sıralı sağır kemer aynasındaki panonun detayı (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 58
Sıralı kemer köşeliğinin altındaki silmelerin ve panonun görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 135).

Çizim 59
Sıralı sağır kemer köşeliğinin altındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 136).

Çizim 57
Sıralı sağır kemer aynalarındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 133).

Görsel 40
Sıralı sağır kemer aynalarındaki pano (F. Yıldırım, 2016).

Görsel 41
Sıralı sağır kemer köşeliğinin altındaki panonun detayı (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 60
Sıralı kemer köşeliğinin altındaki panonun silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 135).

Çizim 61
Sıralı kemer köşeliğinin altındaki panonun silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 135).

Çizim 62
Sıralı kemer köşeliğinin altındaki panonun silmesinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 135).

Alt kısımdaki yardımcı dallar ile zemindeki boşluklar, yaparak ve uçları sivri olan, minik dört yapraklı penç ile tezyîn edilmiştir (Görsel 19-c, 34).

Çizim 52'de kompozisyon, zarif bir görüntüye sahip nebâti motifin alt kısmından çıkan ana dalların, onu çevrelemesi ve agrafla birleşip ters kalp şeklinde bir pafta oluşturmasıyla başlamıştır. Ana dallar, düğüm motifiyile ayrılarak yanlara doğru kavis yapıp eksende birbirini kesmiştir. Böylelikle mekik formunda yeni bir pafta oluşmuştur. Birbirini keserek devam eden ana dallar yine birer kavisle yanlara doğru açılıp eksende agrafla birleşmiştir. Bu birleşim, kalp şeklindeki bir paftayı oluşturmuştur. Ana dal, tekrar yukarıya doğru dönerek uçları birer bitkisel motifle bitmiştir. Agrafla biten noktada, dal kavislerine uyumlu olarak eksen üzerinde, iki kafes şeklindeki yaprağın birleşmesiyle yelpaze gibi açılan yeni bir motif oluşmuştur. Mekik şeklindeki paftanın içini, dalların birleşim noktasındaki sap çıkmasından neşet eden bitkisel bir motif ve onun da ortasından çıkan palmete benzeyen bir motif oluşturmuştur. Bunların dışında kalan boşluklar, yaparak ve sap çıkmaları ile süslenmiştir (Görsel 19-D, 35).

Çizim 53'te yine agrafla motifinden çıkarak başlayan ana dalları aşağı ve yukarı yönlü olarak ilerlemiştir. Aşağı yönde ilerleyen dal, zeminden yanlara doğru kavis çizerek yukarıda bir düğümlü buluşmuş, ters kalp şeklindeki bir paftayı oluşturmuştur. Sonrasında yukarı doğru devam edip son kez eksende bir agrafla birleşen dallar, burada bir mekik formunda pafta oluşturmuştur. Buradan da yanlara ve aşağı doğru bükülen dal, yaprakla biterken, ortasında kalan boşluk ana dalından çıkan dört yapraklı zarif bir pençe süslenmiştir. Agrafla motifinden doğrudan çıkan içe dönük yapraklar, desenin köşelerine yerleştirilmiştir. İçe dönük yaprakların kavisine

uygun olarak, bu yaprakların ekseninden iki adet kafes şeklindeki yaprak birleşerek desenin zirvesinde taçlanmıştır.

Ters kalp şeklinde oluşan paftanın içi, ana dalın alt ve iç kısmından uçları sivri, dört yapraklı pençe ve en alttaki agraftan çıkan yapraklarla tezyîn olmuştur.

Yukarı doğru ilerleyen dal, yanlara doğru açılarak, burada kafes şeklindeki yaprak ile bezenmiştir. Bu yaprağın ortasından devam ederek mekik şeklinde oluşan paftanın içinde nebâti bir motifle nihayete ermiştir. Bazı küçük boşluklar sap çıkmaları ile tamamlanmıştır (Görsel 19-E, 36).

Taş ve tuğlanın münavebeli kullanılmasıyla, F ve G panolarında geometrik tezyînât elde edilmiştir. F panosu iki adet yapılmış olup yanlara yerleştirilmiştir. G panosu merkezde ve müstakildir (Görsel 37⁸).

Çizim 55'te, svastika motiflerinin kollarından çıkan doğrusal ve doksan derecelik açılma hareketleri, bu motifleri birbirine bağlamış ve oluşan bu çizgi sistemi ile kurgulanmıştır. Bu çizgi sisteminin, kuzey-güney ve doğu-batı düzleminde yerleştirilmesiyle kompozisyon oluşmuştur. Bu motiflerin aralarında meydana gelen boşluklar, doksan derecelik kırık çizgilerin, dört köşeye yerleştirilmesi ile tamamlanmış ve merkezlerine bırakılan nokta (bir birim kare) ile bütünlük sağlamıştır (Görsel 37-F, 38).

Çizim 56, sıralı sağır kemer aynalarının merkezindedir. Taş-tuğla kombinasyonu ile beraber, üçgen taşların üzerine sıra ile çalışılarak tezyîn edilmiştir. Svastika motiflerinin kollarının, dört bir yana yaptığı diagonal hareketi neticesinde oluşan üçgen ve şerit boşluklara, yaprak formu verilmiştir. Bu kompozisyonda çizgi sistemi, bir öncekine oldukça benzerdir. Farkı ise svastika motiflerini birbirine bağlayan çizgilerin diyagonal olmasıdır. (Görsel 37-G, 39).

Görsel 37'de H harfi ile gösterilen iki adet pano, stuko tezyînatlı olup tasarımı birbiriyle aynıdır. Çizim 56, ½ simetrik

8 Görsel 37 fotoğrafı, birçok görseli kapsamaktadır. Bu sebeple, ilgili çizimin Görsel 37'deki konumunun daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 37. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Görsel 38, Görsel 37'nin içinde "F" harfi ile ifade edilmiş. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 37-F, Görsel 38) olarak referans verilmiştir.

olup, panonun alt ve üstlerine uygulanan gülçelere (rozet) göre, kompozisyon şekillenmiştir.

Zeminden daha yüksek olan gülçelerin üstteki küçük, alttaki büyüktür. İkisi de diyagonal olarak yerleştirilmiş kare formunda olup tasarımları birbirine benzemektedir. Büyük gülçenin köşeleri içe dönük yapraklarla, kenarları ise kafes şeklindeki yapraklarla tezyin edilmiştir. Küçük gülçe, büyükle aynı olup köşe ve kenar yaprakları yer değiştirmiştir.

Bu levha zeminden çıkan iki dal ile başlamıştır. Altta kalan dal, levhanın yanlarına doğru ilerleyerek ikiye ayrılmış ve bu ayrım bir grup dilimli yaprakla tamamlanırken, diğer dal yukarı doğru yönelerek agraf motifiyle birleşmiştir. Bu birleşimden sonra yanlara ayrılmış ve bu dallar dilimli yaprakları oluşturmuştur.

Ayrıca agraf motifinden bir dal daha çıkarak ikiye ayrılmış; dalın biri yukarı yönelerek orta damarı belirgin, içe dönük bir yaprakla sona ererken; alta doğru meyletmiş olan dalın ucu, dilimli yaprakla tamamlanmıştır. Bu yaprağın kenarları dilimli olup orta damarı mekik şeklinde açık bırakılmıştır. Bu alana dişli yaprak yapılarak daha zarif bir görüntü sağlanmıştır. Dilimli yaprağın ortasından ayrılan sap çıkması kafes şeklindeki yapraklarla tezyin edilmiş, ortasından ise S şeklinde kıvrılmış bir dal çıkmıştır. Bu dalın sırt kısmı dilimli yaprak ile çevrelenmiştir. Dalın ucu kıvrılarak yaprak ve kenarları yuvarlak olan sekiz yapraklı pençe bitişir. Ayrılmış olan ince bir dal, palmeti hatırlatan dilimli bir yaprakla sonlanmıştır (Görsel 22). Dilimli yaprak, bitişik olduğu daldan büyük bir agraf ile ayrılmıştır. Bu yaprak ve dal arasından, büyük agraftan çıkan ince, uzun, dilimli bir yaprak yapılmıştır. Agraftan çıkan bir sap çıkmasının içinden, yanlara doğru kıvrım yapan, başka bir dilimli yaprak meydana gelmiştir. Bu yaprak dışa doğru helezonik olarak kıvrılmış ve tam merkezi penç motifine bezenmiştir. Ayrıca bu sap çıkmasından ayrılan ana dal, dilimli yaprağın paralelinde, onu saracak şekilde kıvrılmıştır. Tepe noktasında ikiye ayrılan ana dalın aşağı doğru inen ucu kafes şeklindeki yaprakla son bulmuştur. Yukarı devam eden dal, küçük rozetin etrafını dolaşarak, kıvrılmış ve burada bir sap çıkmasıyla ikiye ayrılmıştır. Aşağı giden ucu, yaprakla bezenirken ortasında kalan boşluk, altı yapraklı penç ile tezyin edilmiştir. Diğer ucu ise eksene doğru eğilen kafes şeklindeki yaprakla biterken, sap çıkmasından ayrılan başka bir dal ise palmete benzeyen yaprakla tamamlanmıştır.

Çizim 63

Pencere şebekeli bölümdeki köşeliğin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 139).

Görsel 42

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kenar köşeliği (F. Yıldırım, 2016).

Kompozisyon başlangıcında zeminden çıkan diğer dal, ekseninde birleşip bir agraf ile ayrılarak, yukarı doğru yönelmiş ve dilimli bir yaprağın ortasından geçerek, bir ucu kafes şeklindeki yaprakla diğeri ise yukarı doğru bükülen altı yapraklı penç ile tezyin edilmiştir (Görsel 37-H, 40, Çizim 57).

Sıralı kemer köşeliğinin altındaki (Çizim 58) pano ½ simetrik. Panonun ekseninde bulunan agraf motifinin altından çıkan ana dal, yukarı doğru meylederek ikiye ayrılmıştır; alt ucu kıvrılarak yapraklarla biterken üst ucu yukarı doğru devam edip bir çanak motifine sonlanmıştır. Bu çanağın içinden çıkıp şemsiye gibi açılan yapraklar kullanılmıştır. Bu yaprakların orta kısmından çeşitli motifler çıkmıştır. Bu motifler, aşağıdan yukarı doğru sırasıyla yaprak, damla formunda motif, sap çıkması ve yaprak şeklinde kullanılmıştır. Bunların toplamı sanki bitkisel bir motifin organlarına benzemiştir. Bu grubun da ortasından üç dal çıkmıştır; ikisi iki yana ayrılarak, mekik şeklinde bir pafta oluşturup biraz daha yukarıda bir tepelikle bitmiştir. Üçüncü dal ise tam ortadan çıkmış ve bir hayat ağacına benzemiştir.

Çizim 64
San Ildefonso
Kapısı'nın pencere
şebekeli kısmının
kenar köşeliğinin
çizimi (Yıldırım,
2019, s. 140).

Hayat ağacına benzeyen ana daldan sağa ve sola pek çok dal ayrılmıştır. Bu dalların üzerinde dilimli yapraklar, içe kıvrımlı, dişli, kafes şeklindeki yapraklar, nebâti motifler ve palmete benzeyen motifler kullanılmıştır. Zemindeki agraf motifinin üst kısmından başlayan dal ise, yukarı ve yana doğru kavis çizerek, her iki yöne de açılmış yaprakla sonlanmıştır. Bu yaprakların ortasından çıkan, ekseninde büyük bir damla formu bulunan, yapraklarla oluşmuş, bitkisel bir motif ile tezyîn edilmiştir (Görsel 41, Çizim 59).

Bu panonun üç tarafını çevreleyen silme deseni, ana giriş kemerindeki silme ve sıralı kemer dizisinin pervazında bulunan kompozisyonla aynıdır (Görsel 4, 5, 15). Panonun üstünde, yanında ve altında olmak üzere üç parçadan meydana gelir (Görsel 41, Çizim 58, 60, 61, 62).

3. San Ildefonso Kapısı'nın Pencere Şebekeli Bölümü

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmındaki, beş dilimli kemerin köşeliğinin (Çizim 63) kompozisyonu, köşeliğin tam ortasına yerleştirilen kare şeklindeki gülçeye göre şekillendirilmiştir. Gülçenin tam ortasında yuvarlak kenarlı sekiz yapraklı penç olup, merkez noktasını ise dört yapraklı penç motifi oluşturmuştur. Bu pençin dört yanından çıkan ve karenin kenarlarına ulaşan üçlü yaprak grubu vardır. Aynı yaprak grubu ters istikamette köşelere yerleştirilmiş, boşluklara farklı bir yaprak kullanılarak gülçenin kompozisyonu tamamlanmıştır.

Kemer köşesinin alt silmesinin kenarından çıkan dal, S şeklinde kıvrımlar oluşturarak yukarı doğru ilerlerken, sağa ve sola bakan yapraklar yerleştirilmiştir. Daha sonra bir helezona dönüşen dalın bir ucu yaprakla diğer ucu ise palmete benzeyen bir motifle son bulmuştur. Bu helezonun tepe noktasından çıkan daha büyük bir helezonun ucu ise gösterişli bir nebâti motifle tezyîn edilmiştir. Büyük helezondan iki dal ayrılmıştır. Bu dalların altta kalanı, aşağı doğru bir kavis çizerek, iki helezonla gülçenin alt sınırını geçmiş ve yaprakla sonlanmıştır. Ortasında kalan boşluk, bitkisel bir motifle tamamlanmıştır (Çizim 64).

Bu helezondan çok daha büyük bir kıvrım dal çıkarak, köşeliğin üst sınırına ulaşmış ve dalın sonu yine gösterişli bir yaprakla bitmiştir. Bundan çıkan helezon ise altı yapraklı bir pençin etrafını dolaşarak yaprakla bitmiştir. Büyük helezonun yukarı ilerleyen kısmı birkaç kıvrım dal ile köşeye ulaşmış ve burası dalın ucuna ve üzerine çizilen çeşitli motif ve yapraklarla tezyîn edilmiştir. Kalan boşluklar, çeşitli yapraklar, penç ve diğer bitkisel motiflerle süslenmiştir (Çizim 64).

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmındaki, beş dilimli kemerin alt köşeliğinde zemin kısmından çıkan dal, agraf motifiyile ikiye ayrılarak, bir ucu aşağı yönelerek helezon oluşturmuş ve bitkisel bir motifle bezenmiştir. Diğer ucu yukarı doğru kavis çizerek bir düğüm motifiyile ikiye ayrılmıştır. Altta kalan helezonu tamamlayıp sivri ve dört yapraklı bir pençe biterken diğeri, tam köşeye uyumlu olan bir yaprakla son bulur. Kalan boşluklar sap çıkmaları ve yapraklarla tezyîn edilmiştir (Görsel 43, Çizim 65).

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmı ½ simetrik. Portalin beş dilimli kemer alınının, altısı sağda, altısı solda ve birisi kemer kilit taşının üzerinde olan, on üç adet oyma siva pano mevcuttur. Bunlardan kemer başlangıç kısımlarında olanlar daha geniş olup, diğerleri daha dar levhalar. Her bir pano, dilimli kemerin şekline göre biçim almıştır. Bu levhaların her birinin arası üçerli tuğla dizilişle çevrelenmiştir (Görsel 44⁹, Çizim 66).

Çizim 67'de iki helezonik dal sisteminin içerisine spiral olarak yerleşmiş akantus yaprakları kompozisyonun temelini

9 Görsel 44 fotoğrafı, birçok görseli kapsamaktadır. Bu sebeple ilgili çizimin Görsel 44'teki konumunun daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 44. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Çizim 67, Görsel 44'ün içinde "a" harfi ile ifade edilmiştir. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 44-a) olarak referans verilmiştir.

oluşturmuştur. Kalan boşluklar muhtelif nebâti motiflerle tezyin edilmiştir (Görsel 44-a).

Çizim 68, Çizim 69, Çizim 71 ve Çizim 73 simetrik olarak tasarlanmıştır. Zeminden doğrudan ya da sap çıkmasından çıkan dalların, kenarlardan teğet geçip düşey eksende kavuşmalarıyla ortaya çıkan paftaların içi, çeşitli nebâti motiflerle tezyin edilmiştir (Görsel 44-b, 44-c, 44-e, 44-g).

Çizim 70 asimetrik tasarlanmıştır. Zeminden başlayıp birbirini takip eden helezonik dal sistemi kompozisyonun iskeletini oluşturmuştur. Bu dallardan çıkan çeşitli bitkisel motifler bütünü tamamlamıştır (Görsel 44-d).

Çizim 72'de asimerik olarak tasarlanmıştır. Zeminden başlayan ve diyagonal olarak zemini paftalara ayıran dal, ana iskeleti meydana getirmiştir. Zeminden başlayan dal ise diğerinin altından ve üstünden geçerek kompozisyonun üst kısmına doğru ilerlemiştir. Bu dallardan çıkan bitkisel kökenli motifler, kalan boşlukları örtmüştür (Görsel 44-f).

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının, kemer aynasındaki (Çizim 74) geometrik kompozisyonun oluşmasını sağlayan ana motif, Çizim 75'te siyah renk ile gösterilen çizgi sistemidir. Tasarım incelendiğinde, doksan derecelik açılar ve doğrusal çizgilerin oluşturduğu sistemin, sonsuza uzadığı görülür. Bu tasarımda yer yer oluşan kare şeklindeki boşlukların köşelerine, doksan derecelik kırık çizgiler yerleştirilerek kapatılmıştır.

Kompozisyonda dengeyi sağlamak amacıyla çeşitli yerlere nokta (bir birim kare) yerleştirilmiştir (Görsel 45, Çizim 75).

Kemer köşeliklerinin her iki yanında olan panolar, dar ve uzun dikdörtgen olup simetriktir. Zeminden çıkan dalın, beş helezon oluşturmasıyla ana dal meydana gelmiştir. Kerneradaki boşluklar bu helezonların iç ve dış kısımlarından çıkan sap çıkmaları ve yapraklarla süslenirken, helezonların ortalarındaki boşluklar ise, çeşitli güzellikteki nebâti motiflerle tezyin edilmiştir (Görsel 46, Çizim 76, 77).

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının yatay panosunun (Çizim 78) köşelik bölümü, zeminden ve eksen çizgisinden yanlara doğru kavis çizerek, mekik şeklinde pafta oluşturan dallar, birer helezon çizerek yaprakla sonlanmıştır.

Görsel 43

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kenar köşeliğinin alt kısmından detay. (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 65

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kenar köşeliğinin alt kısmının çizimi (Yıldırım, 2019, s. 140).

Görsel 44

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kemer alını (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 66

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kemer alınının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 141).

Çizim 67

Kemer alını panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 142).

Çizim 68

Kemer alını panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 143).

Çizim 69

Kemer alını panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 143).

Çizim 70
Kemer alnı panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 144).

Çizim 71
Kemer alnı panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 144).

Çizim 72
Kemer alnı panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 145).

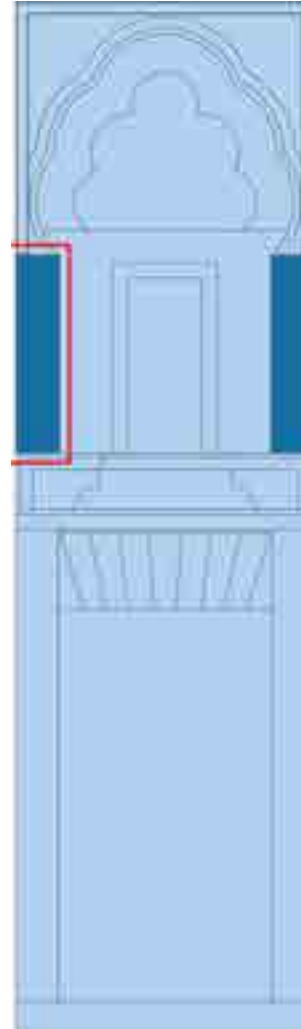

Çizim 73
Kemer alnı panosunun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 145).

Çizim 74
San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kemer aynasının görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 146).

Çizim 75
Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kemer aynasının çizimi (Yıldırım, 2019, s. 146).

Görsel 45
San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının kemer aynası (F. Yıldırım, 2016).

Zeminin sağında ve solunda bulunan sap çıkmalarından çıkan farklı bir dal, mekik şeklindeki panonun ekseninde birleşerek zarif bir nebâti motif meydana getirmiştir. Bu motiften çıkan dallar burğu yaparak penç motifiyle sona ermiştir.

Mekik şeklindeki panonun yanından ayrılan başka bir dal ise iki sefer art arda helezon çizerek desenin köşesine varmış ve ucu yaprakla süslenmiştir. Helezonlardan çıkan bitkisel motifler ve yapraklar kompozisyondaki boşlukları kapatmıştır (Görsel 47, Çizim 79).

Şebekeli pencerenin altındaki yatay panonun kompozisyonu ½ simetrik olup, iç içe geçen sarmal helezon ve dallarla

Çizim 76
Pencere şebekeli kısmının kemer köşeliğinin altındaki panonun görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 148).

Görsel 46

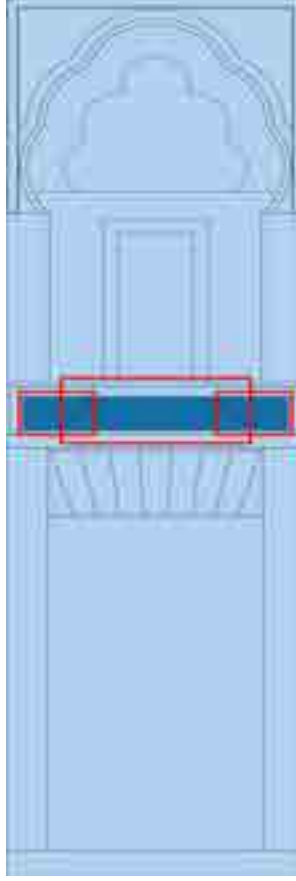
Pencere şebekeli kısmın kemer köşeliğinin altındaki pano. (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 77

Pencere şebekeli kısmının kemer köşeliğinin altındaki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 148).

Çizim 78

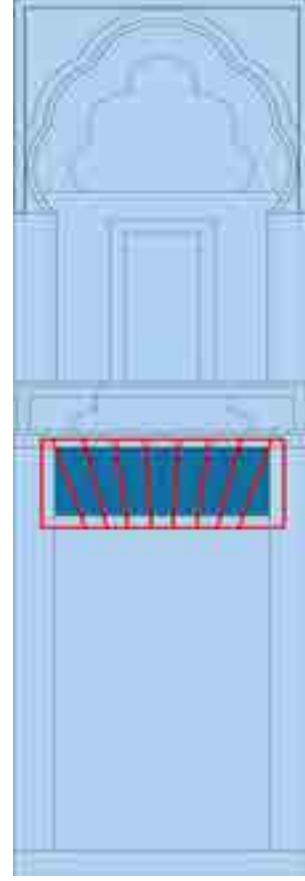
Pencere altındaki yatay panonun ve köşeliğinin görünüşü (Yıldırım, 2019, s. 153).

Görsel 47

Pencere altındaki yatay panonun köşeliğinden detay (F. Yıldırım, 2016).

Çizim 81

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki panoların görünüşü (Yıldırım, 2019 s. 154).

Çizim 79

Pencere altındaki yatay panonun köşeliğinin çizimi (Yıldırım, 2019, s. 153).

Çizim 80

Şebekeli pencerenin altındaki yatay panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 153).

Görsel 48

Şebekeli pencerenin altındaki yatay pano (F. Yıldırım, 2016).

Görsel 49

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki panolar (F. Yıldırım, 2016).

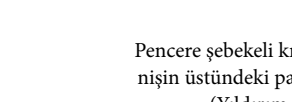
Çizim 82

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki geometrik panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 154).

Çizim 84

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki geometrik panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 155).

Çizim 83

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 154).

Çizim 85

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 155).

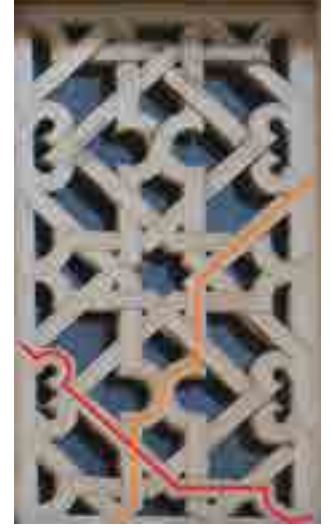
Çizim 86

Pencere şebekeli kısımdaki sağır nişin üstündeki merkezi panonun çizimi (Yıldırım, 2019, s. 154).

Görsel 50

San Ildefonso Kapısı'nın sağ pencere şebekesi ve çizgi sistemi (F. Yıldırım, 2016).

Görsel 51

San Ildefonso Kapısı'nın sol pencere şebekesi ve çizgi sistemi (F. Yıldırım, 2016).

tezyin edilmiştir. Köşeden bir grup yapraktan çıkan ana dal, üçe ayrılmıştır. En alttaki dal, kendi içine doğru dönerak sivri, dört yapraklı pençe bitmiştir. Ortadan çıkan dal, ilerleyip bir düğüm motifiyle ayrılmıştır. Düğüm motifiyle ayrılan dalın altta kalan kısmı yaprakla sona ermiş, üstte olan ise bir helezon çizerek bir yaprak grubuyla tamamlanmıştır. Ana daldan ayrılıp üstte kalan dal, helezon çizerek aşağı doğru kıvrılmış ve yaprakla sonlanmıştır. Düğüm motifinden çıkan başka bir dal, içe dönük dışı bir yaprakla sonlanmıştır. Kalan boşluklar, yapraklar ve nebâti motiflerle tezyin edilmiştir (Görsel 48, Çizim 78, 80).

San Ildefonso Kapısı'nın pencere şebekeli kısmının yatay panosundaki (Çizim 81) sağır nişin üstünde bulunan panoların beş tanesi, bitki tezyinâtlı, dört tanesi ise taş ve tuğla

süslemeli, geometrik desenli panolar olmak üzere dokuz tanedir. Sağdaki panolarla soldakiler simetrik (Çizim 85, 86). Sadece kenarlarda kalan panoların desenleri asimetrik (Çizim 83) tasarlanmıştır. Dört adet olan geometrik panoların, iki tanesi farklı kompozisyonlara sahiptir. Diğer ikisi ise bu kompozisyonlarla aynıdır (Görsel 49¹⁰, Çizim 82, 84).

Çizim 82'de, çeşitli boyutlardaki karelerin diyagonal yerleştirilmesi ve iç içe geçmesiyle oluşan bu geometrik kompozisyon, taş ve tuğlanın birlikte kullanılmasıyla oluşmuştur (Görsel 49-A, Çizim 82).

Çizim 83'te, zeminden başlayarak yukarıya doğru, panonun şekline uygun olarak, büyük bir helezonla başlayıp sonrasında küçülen dal, uca doğru S şeklini almıştır. Dalların son kısmı, nebâti motiflerle, kıvrım dallarla, uca doğru ise yaprakla sonlanmıştır. Kalan boşluklar, çeşitli yapraklarla süslenmiştir (Görsel 49-a, Çizim 83).

Çizim 84'te, taş ve tuğladan oluşan geometrik kompozisyon, iç içe geçmiş farklı ebattaki karelerin değişik kombinasyonları ile oluşmuştur (Görsel 49-B, Çizim 84).

Çizim 85'te, başlangıç noktası net belli olmayan desen, ½ simetrik. Tasarımın iskeleti, birbirinin içinden geçerek burğu oluşturan dalların meydana getirdiği mekik ve ters kalp şeklindeki paftalardan oluşmuştur. Yukarı doğru ilerleyen dalların uçları, diğer dalların oluşturduğu paftaların içinden ve dışından çıkarak, yaprak ve nebâti motiflerle tezyin edilmiştir. (Görsel 49-b, Çizim 85).

Çizim 86, yarı simetrik ve merkezi olarak konumlanmıştır. Zeminden başlayan ana dallar, eksende düğüm motifinden ayrılmıştır. Altındaki dallar aşağı doğru helezon çizerek nebâti motifle sonlanmıştır. Yukarı doğru ilerleyen dallar ise eksen çizgisinde agrafla birleşip ayrılarak, tepeye kadar üç adet mekik şeklinde pafta oluşturmuştur. Pafta oluşturan bu dalların pek çok kısmından çıkan küçük dallar ve bunlarla bağlantılı olan bitki kökenli motifler, gerek paftaların içini gerekse yanlarda kalan boşlukları doldurarak kompozisyonu tamamlamıştır (Görsel 49-c, Çizim 86).

10 Görsel 49 fotoğrafı, pek çok görseli kapsadığı ve ilgili çizimin Görsel 50'deki konumu daha iyi anlaşılması için harfler kullanılmıştır. Metinde 49. görsel referans verilirken bu harfler dikkate alınmıştır. Mesela Çizim 82, Görsel 49'un içinde "A" harfi ile ifade edilmiş. Bu bağlamda metin içinde (Görsel 49-A, Çizim 82) şeklinde referans verilmiştir.

San Ildefonso Kapısı'nın sağdaki pencere şebekesi, kimi yerlerinde yarım daireler olan, iki farklı kırık çizginin, belli aralıklarla sonsuza kadar tekrar etmesiyle meydana gelmiştir. Bu kırık çizgiler 135 derecelik bir açı oluşturmuş ve çizgilerin kimi yerlerinde ise, iki farklı boyutta daireler kullanılarak çizgi tasarımı meydana getirilmiştir. Bu çizgi tasarımlarının belli bir düzen içinde uygulanması ve bunların merkezlerde birbirine yaklaşması neticesinde sekizli yıldızlar meydana gelmiştir (Görsel 50).

Sol pencere şebekesi ise altıgenlerin belli aralıklarla tekrar etmesiyle oluşmuştur. Bunların birbirinin içinden geçmesiyle altılı köşeli yıldızlar meydana gelmiştir (Görsel 51).

Değerlendirme-Sonuç

Kurtuba Câmii'nin süsleme anlayışı, kendinden önceki sanat gelenekleriyle doğrudan ilişkilidir. Bunu aslında, neredeyse tüm erken devir yapıları için söyleyebiliriz. Bunlar, Emevîler ve Abbasîler zamanında yapılmış olan mimari eserlerdir. Abbasîler Fırat'ın doğusunda kaldığı için etkilendikleri toplumlar Part, Sasani'dir. Emevîler ise Fırat'ın batısındaki toplumlar olan Roma ve Helen uygarlıklarından etkilenmişlerdir (Özkeçeci, 2006, s. 14). Endülüs Emevîleri ise Roma ve Helen toplumları ile birlikte, içinde buldukları yerel geleneklerden de beslenerek kendilerine özgü bir süsleme anlayışı geliştirmişler ve bunun ilk meyveleri ise Kurtuba Ulu Câmii ile verilmeye başlanmıştır.

Buna göre, Kurtuba Câmii'nin portal süslemelerini kısaca analiz etmek gerekir:

- Kapının genel kompozisyonunda bitkisel bezeme ile beraber kûfî yazı ve geometrik tezyinat mükemmel bir ahenk içinde kullanılmıştır.
- Stuko tezyinatında, her bitkisel motif, kendini saran dalın içini dolduracak büyüklükte çizilmiştir.
- Kompozisyonda genellikle boşluk bırakılmamış ancak oluşturulan detaylar, ana formun tasarımını bozmamıştır.

- Helezonik dallar devinim hâlinindedir ve kompozisyonun yapılacağı alanın formuna uygun olacak şekilde büyüyüp küçülerek sıralanmıştır.
- Dallar, genellikle kompozisyon alanında paftalar oluşturacak şekilde dağılmıştır.
- Belirgin ve yivli olarak çizilen dallar, ritmik olarak işlenmiş, tüm dekorasyon programını belirlemiş ve uç kısımları yaprak veya çiçekle sonlanmıştır.
- Bordür kompozisyonları; düşey simetri eksenine üzerine yerleştirilen motiflerin, iki yana doğru ilerlemesiyle birbiri ardınca devam eden tek iplik, çift iplik, olacak şekilde uygulanmıştır.
- Dallar, bazı nebâtî motiflerin sanki bir organıymış gibi, doğrudan bünyesinden çıkmış ya da dalların uçları, bir motifi oluşturacak şekilde organize olmuştur.
- Kompozisyonların simetriği yapılacak bile olsa, tamamen aynı olmamıştır. Köşe kompozisyonlarında kenarları bolca yapraklarla donatılmış kıvrım dal, tam köşede iç içe sarmal oluşturarak bir çiçekle sonlanmıştır. Çoğu zaman Bizans, Mısır ve Suriye sanatında dalların bu şekilde, iç içe sarmal oluşturarak ortalarında bir çiçek ya da palmet motifi olduğu görülmüştür (Suhrawardy, 2005, s. 78).
- Daha çok palmet ve akantus yapraklarına dayanan bitkisel bezeme hâkimdir (Marfil Ruiz, 2010, s. 271).
- Motifler, daha büyük kullanılacağı zaman, pek çok mikro motif, uygun şekillerde bir araya getirilerek, daha komplike bir motif oluşturulur.
- Stuko tezyinatı, motiflerin yer yer derinden kesilmesi, süslemede rölyefli bir görüntü oluşturmuştur.
- Süslemedeki motif dağılımı fazla gibi görünür, aslında dekoratif etkilerle çeşitlilik sağlanmıştır.
- Tezyinatı palmet, akantus yaprağı, hayat ağacı gibi motiflerin çeşitli varyasyonları stilize edilerek kullanılmıştır.
- Rozet kullanımı dikkat çekmektedir. Bu kapının sıralı sağır kemer nişlerinde ve pencere şebekesinin kemer köşeliklerinde ikişer adet, kare formda kullanılmıştır.
- Geometrik kompozisyonlarda, doğru ve eğri çizgilerin, belli açılarla kırılmasından oluşan çizgi sistemleri kullanılmıştır.
- Geometrik kompozisyonda hangi çizgi izlenirse izlensin açısız kırılmaların sırası değişmez, değişen sadece çizgilerin ilerleyiş yönüdür. Kompozisyonu oluşturan ise birbirini kesen çizgi sistemleridir.
- Kurtuba Ulu Câmii'de geometrik tezyinat, en çok portallerde taş-tuğlanın münâvebeli kullanılmasıyla ve pencere şebekelerinde mermerden mamul olarak görülmektedir.
- Portallerde sıva üzerine oyma tekniği, kûfi hatlı süsleme ile çoğunlukla bitkisel tezyinatlı süslemelerde kullanılmıştır.
- Taş ve tuğlanın yan yana geldiği durumlarda süsleme iki şekilde gerçekleşmiştir; birincisi taş ve tuğla, büyük pano şeklindeki alanlarda kullanılacaksa geometrik bir kompozisyon tasarlanarak uygulanmıştır. İkincisi, üzerine sıva yapılarak oyulmuş taş ile birkaç sıra tuğla, art arda kullanılmak suretiyle bir süsleme programı oluşturulmuştur.

Kurtuba Ulu Câmii'nin portallerindeki süsleme programı, başta caminin mihrabı olmak üzere, sonrasında yapılan pek çok cami ve sarayı etkilemiştir. Kısaca özetlemek gerekirse:

Kurtuba Ulu Câmii'nin portallerindeki süsleme planı I. Muhammed döneminde yapılmıştır. Bu süsleme planı sadece Kurtuba Ulu Câmii ile sınırlı kalmamıştır. Öncelikle Kurtuba'da yaptırılan Medinetü'z-Zehra Sarayı'nın kapı ve mihrap süslemelerini, motif özellikleri ve tezyinat programı bakımından etkilemiştir. At nalı kemerlerin sıkça kullanılması ve bunların süsleme planlarının taş ve tuğla kombinasyonuna dayanması ve yine taşın üzeri sıva ile kaplanarak detaylı motiflerin işlenmesi bakımından benzerdir. Ayrıca sıva ile süslenecek kısımların, panolara bölünerek yapılması gibi özellikler Kurtuba Câmii'nin portal süsleme programından etkilendiğini göstermektedir.

Tavâif-i Mülûk eseri olan, Zaragoza'daki Caferiye Sarayı'nın dış kısmı, Kurtuba Câmii'nin Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemerlerine benzemektedir. Ancak buradaki kemerler dilimlendiği gibi süslemeler, mükemmel ve ince bir işçilikle, daha girift olarak tasarlanmıştır.

Câferiye Sarayı'nın içinde bulunan, caminin mihrâbı, Kurtuba Ulu Câmii'nin kapılarında olduğu gibi at nalı kemerin dilimlenmesi, taş ve tuğla münavebeli olarak kullanılmasıyla tasarlanmıştır. Taş olan kısımlar sıvanarak, bitkisel tezyinatın hâkim olduğu kompozisyonlar üretilmiştir. Duvarlar panolara ayrılarak bu kısımlarda da sıva üzerine zarif süslemeler yapılmıştır. At nalı şeklindeki mihrap kemerinin üst kısmında ise kûfi hat yazısı görülür. Bu kullanım San Ildefonso Kapısı'nın at nalı kemerinin üst kısmında da mevcuttur.

Bu süsleme programı asırlar içinde gelişme göstererek, motif ve malzeme çeşitliliği, paftalama ve kompozisyon düzeni gibi alanlarda Orta Çağ İslam kültürünün zirvesi olan Elhamra Sarayı'nda en olgun hâlini almıştır.

781 sene hüküm süren İslam egemenliğinin bıraktığı sanatsal mirastan kalan sadece yüzde beş civarındadır. İslam'ın bilimde ve sanatta mihmandarlığını yapmış olan Endülüs topraklarındaki sanat eserlerine dokunmadan anlamamız mümkün değildir. Bizler şanslıyız ki klasik Türk sanatlarının Osmanlı sonrasında, 1914'te Medresetü'l-Hattâtın adı altında başlayan diriliş serencâmı, bugüne kadar uzanmaktadır. O dönemlerdeki münevver insanların katkısı, desteği ve çabasıyla klasik dönem eserler incelenerek, keşfedilmiş ve yeni çalışmalar ortaya konmaya başlanmıştır. Günümüzde zannediyorum ki tecrübe edilmemiş, eser verilmemiş bir sanat yoktur. Ancak o uzak diyarlardaki eserler de sahipsiz değildir. Şimdi ve gelecek kuşaklar, bu konularda araştırma yapmaya teşvik edilmeli, bu eserlerin süsleme anlayışını barındıran eserler verilerek sergilerle desteklenmelidir. Endülüs İslam medeniyetinden kalan mirasın keşfi ile kutlu eserlerin verileceği aşikârdır.

Kaynakça

At nalı kemerin alın kısmının ve kemer köşeliğinin tezyinatı [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Mezquita_door_04_%284439916231%29.jpg

At nalı kemer silmesinden detay [Fotoğraf].

https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=4&_bqH=eJzzCzEtdwpKjnQqiY8PCgxxNPVN-zs8q8MtK8jWxMrS0MjQwAGEg6RnvEuuxG1CaWl-SSqJ2Sqh2cmKftmZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0Bs-kODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2y-LUxOLkjMA6fslog--&GI_ID=

Biröl, İ. (2008). *Türk tezyinî sanatlarında desen tasarımı çizim tekniği ve çeşitleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Çam, N. (1999). *İslâm'da sanat sanatta İslâm*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çoruhlu, Y. (1995). "Kapı". *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (s. 341-342). C. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Geometrik tezyinatlı bordürün silmesinin altındaki tezyinatın detay [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Hoag, J. D. (1963). *Western Islamic architecture*. New York: G. Braziller.

Jairazbhoy, R. A. (1972). *An outline of Islamic architecture*. Londra: Asia Publishing House.

Kurtuba Ulu Câmii genel görünümü [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Mezquita_de_C%C3%B3rdoba_desde_el_aire_%28C%C3%B3rdoba%2C_Espa%C3%B1a%29.jpg https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Mezquita_de_C%C3%B3rdoba_desde_el_aire_%28C%C3%B3rdoba%2C_Espa%C3%B1a%29.jpg

Maldonado, B. P. (1990). *El arte Hispanomusulman en su decoracion floral*. Ministerio De Cultura Direccion General De Bellas Artes y Archivos.

Marfil Ruiz, P. F. (2010). *Las puertas de la Mezquita de Córdoba durante el Emirato Omeya* (Yayımlanmamış doktora tezi). Universidad de Córdoba (Kurtuba Üniversitesi).

<http://hdl.handle.net/10396/3546>

Rivoira, G. T. (1918). *Moslem architecture: Its origins and development*. Oxford University Press.

Özkeçeci İ. (2006). *Doğu ışığı: VII. ve XIII. Yüzyıllarda İslâm sanatı*. İstanbul: Graphis Matbaa.

San Ildefonso Kapısı [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/fc/Puerta_en_la_mezquita_de_C%C3%B3rdoba_%2838973661624%29.jpg

San Ildefonso Kapısı ana giriş bölümü [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

San Ildefonso Kapısı'nın ana girişteki at nalı kemeri [Fotoğraf].

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Puerta_de_San_Ildefonso,_Mosque-Cathedral_of_C%C3%B3rdoba#/media/File:Puerta_de_San_Ildefonso,_Mosque-Cathedral_of_C%C3%B3rdoba.jpg

San Ildefonso Kapısı'nın at nalı kemerini üç taraftan çevreleyen ve kitâbesini kuşatan silmeler [Fotoğraf].

https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=135&_bqH=eJxzzzEp8_GLTC8qMU5zMbMorvQp8HeOSM83MHS0MrQ0sjI0MABhIOkZ7xLsbOubWlVYmlmSqJ2Squ2cX5SSn5SoBpaJd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0G60r3NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAZVakXA--&GI_ID=

San Ildefonso Kapısı'nın kemer aynasının ara bordürü detayı [Fotoğraf].

https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=119&_bqH=eJxzzzEp8_GLTC8qMU5zMbMorvQp8HeOSM83MHS0MrQ0sjI0MABhIOkZ7xLsbOubWlVYmlmSqJ2Squ2cX5SSn5SoBpaJd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0G60r3NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAZVakXA--&GI_ID=

San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemer aynaları [Fotoğraf]; *San Ildefonso Kapısı'nın sıralı sağır kemerleri* [Fotoğraf]; *San Ildefonso Kapısı'nın sıralı kemer silmelerinin görünüşü* [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Mezquita_door_05_%284440694164%29.jpg

Sıralı kemer alnındaki pano [Fotoğraf].

<https://www.artencordoba.com/mezquita-cordoba/puertas-al-hakam-ii/>

Sıralı kemer alnındaki pano [Fotoğraf].

https://manuelcohen.photoshelter.com/image?&_bqG=13&_bqH=eJzzNogsi0r2zXGLSPBKTdY0cfHM-yM1w8zQxC0i3MrS0MjQwAGEg6RnvEuXsG1CaWlSSqJ2Squ2cmKftmZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAXillRQ--&GI_ID=

Sıralı kemer aynasından detay [Fotoğraf].

https://manuelcohen.photoshelter.com/image?_bqG=15&_bqH=eJyLzA6OynL1ssg1N64q-DPOsKMhOCcsrLzbKNc62MrS0MjQwAGEg6RnvEuXsG1CaWlSSqJ2Squ2cmKftmZOSmpafV5yvBpaNd_RzsS0BskODXYPiPV1sQ0E6073NXdJMi7MS_RzV4h2dQ2yLUxOLkjMAJQmNA—

Silmelerdeki desenin başlama noktası [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Suhrawardy, S. (2005). *The art of Mussulmans in Spain*. Oxford University Press.

Taş-tuğla dekorasyonun detayı [Fotoğraf].

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/C%C3%B3rdoba_Spain_Mezquita-Catedral-de-C%C3%B3rdoba-03.jpg

Watt, M. ve Cachia, P. (2009). *Endülüs Tarihi* (C. E. Adıgüzel ve Q. Şükürov, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Yıldırım, F. (2019). *Kurtuba Ulu Câmii'nin tezyinatına genel bakış* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.